

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Jag har rätt att må bra trots att andra mår dåligt”

- Berättelser om uppväxtvillkor i en missbrukarfamilj

Anita Marijic & Lamija Sljivo

Kandidatuppsats SOPA63

HT 2016

Handledare: Ingrid Sahlin

Abstract

Authors: Anita Marijic & Lamija Sljivo

Title: "I have the right to feel good, although others feel bad" – A qualitative study of children who grow up with one or two abusive parents [translated title]

Supervisor: Ingrid Sahlin

The purpose of this study was to examine how five writers portray their childhood with one or two parents with alcohol abuse problems in autobiographies. The research questions concerned the impact of parents' abuse problems on the writers' childhood, if they felt that they had got adequate support and help from others, and important turning points. The empirical material was five autobiographies, published 2006–2009, written by Swedish women who grew up in the 1960s and 1970s with a mother or a father with alcohol abuse problems. These books were subjected to structural and dramatist narrative analysis.

The analysis showed that the authors' childhood was characterised by a great concern and responsibility for the parents' health. They also took responsibility for their own hygiene, clothing and education. Some also went hungry. Other results were that four of the authors experienced a great distrust in adults and society in general, feeling that no one acted on or attended to their miserable situation, but most of them had an adult, such as a teacher, a friend or a relative they could turn to for support. The moment some of the authors realized that their parent or parents had an alcohol abuse problem, together with the realization that they had a choice to leave the parental home and whether and when to meet them again are presented as important turning points in the autobiographies.

Keywords: Destructive childhood environment, narrative analysis, resilience, alcohol addiction, invulnerable children

Nyckelord: Riskmiljöer, narrativ analys, motståndskraft, alkoholmissbruk, motståndskraftiga barn

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till Ingrid Sahlin, som väglett oss och varit ett stort stöd under vår skrivprocess men som framförallt trodde på oss även när vi inte trodde på oss själva.

Tack!

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	5
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	5
1.2 SYFTE	6
1.2.1 Frågeställningar	6
1.3 DEFINITIONER	7
1.3.1 Missbruk	7
1.3.2 Maskrosbarn	7
1.3.3 Stöd och hjälp	8
1.4 FÖRFÖRSTÅELSE	8
2. TIDIGARE FORSKNING	9
2.1 ATT VÄXA UPP I EN RISKMILJÖ	10
2.2 SKYDDSAKTORER, STÖD OCH MOTSTÅNDSKRAFTIGA BARN	11
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH BEGREPP	12
3.1 SOCIALKONSTRUKTIONISM	12
3.2 NARRATIVA TEORIER	13
4. METOD	14
4.1 VAL AV METOD	14
4.3 HERMENEUTIK SOM VETENSKAPSTEORETISK ANSATS	17
4.4. URVAL OCH AVGRÄNSNING	18
4.5 METODENS TILLFÖRLITLIGHET	19
4.6 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT OCH BEARBETNING AV EMPIRI	21
4.6.1 Labov och Waletzky i redogörelse för självbiografier	22
4.6.2 Dramaanalys	22
4.6.3 Tematisk analys	23
4.7 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	24
4.8 ARBETSFÖRDELNING	24
5. RESULTAT OCH ANALYS	25
5.1 REDOGÖRELSE FÖR SJÄLVBIOGRAFIERNA UTIFRÅN LABOV OCH WALETZKYS MODELL OCH LOMANS TREDJE PUNKT	25
5.2 DRAMAANALYS OCH TEMATISK ANALYS	32
5.2.1 Ansvar och skuld	32
5.2.2 Stabilitetshjälp	36
5.2.3 Hantera och överleva	42
5.2.4 Vändpunkter	45
5.3 SAMMANFATTNING AV RESULTAT OCH ANALYS	47
6. AVSLUTANDE DISKUSSION	50
REFERENSLISTA	52

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Många barn och ungdomar växer upp i familjer med allvarliga missbruksproblem. Enligt Folkhälsomyndigheten (2016) finns det inga exakta uppgifter om antal, däremot finns det olika uppskattningar. En registerstudie från 2013, gjord av regionförbundet i Uppsala i samverkan med Uppsalas universitet, visar att närmare åtta procent av barnen i ett antal årskullar i Sverige växte upp med en förälder med ett så allvarligt missbruk att denne fick sjukhusvård. Om man även räknar med de föräldrar som haft kontakter med sjukhusens öppenvård eller rättsväsendet, med anledning av missbruk, ökar andelen till 17 procent (ibid.). Då inte alla missbrukare uppsöker sjukhus är mörkertalet troligen stort och många fler barn berörda.

Missbruk hos en eller båda föräldrarna kan påverka anknytningen och samspelet förälder och barn emellan negativt (Hindberg 2006). Föräldrar som lever i missbruk kan även komma att försumma sina barn genom bristande basal omvårdnad, understimulering och oförmåga att förmedla kärlek (ibid.). Enligt 5 kap 1 § i Socialtjänstlagen ska socialtjänsten bland annat verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden, förhindra att barn och unga far illa, samt tillsammans med andra samhällsorgan uppmärksamma och verka för att barn och unga inte vistas i miljöer som är skadliga för dem (SFS 2001:453). Till skillnad från barnhälsovården, barnomsorgen och skolan som på ett eller annat sätt träffar nästan alla barn i Sverige, har socialtjänsten inga naturliga kontaktytor med barn och föräldrar utan är beroende av att dessa verksamheter och enskilda uppmärksammar barn som far illa (Hindberg 2006). Detta förutsätter att anställda vid dessa verksamheter har kunskap om missbruk och dess påverkan på barn och unga, samt hur det kan ta sig i uttryck i exempelvis skolan.

Enligt Hansen (1995) vet man också genom många års arbete med denna typ av problematik att många barn har givit signaler till omvärlden om att de haft det svårt, utan att de fångats upp, och utan att detta har satts i samband med föräldrarnas bruk av berusningsmedel. År 1998 blev drygt 3 000 barn och unga omhändertagna enligt Lagen om Vård av Unga (SFS 1990:52) på grund av brister i hemmiljön. Eftersom man då antog att minst 200 000 barn levde med en missbrukande förälder är denna siffra ganska låg (Lagerberg & Sundelin 2000).

Detta kan innebära antingen att många barn inte uppmärksammas eller att det faktiskt inte går illa för alla.

Många barn till föräldrar med missbruk klarar faktiskt av situationen utan bestående problem som vuxna (Cronström 2003). Forskning har visat att en god relation till en annan omtänksam vuxen som kan ge stöd och hjälp och att egenskaper som självständighet och en god självbild statistiskt sett utgör skydd mot en negativ utveckling trots uppväxt med missbrukande föräldrar (Andershed & Andershed 2005). Men hur berättar sådana vuxna själva om sin uppväxt med missbrukande föräldrar? Har de redan som barn och unga undgått de problem som många andra i samma situation drabbats av? Eller har deras framtid avgjorts vid vissa kritiska tidpunkter, och vad har deras eget agerande i så fall betytt? Vilken roll eller vilka olika roller har de intagit i förhållande till sina föräldrar över tid? Detta är viktiga frågor både för att förstå hur barn och unga påverkas av och kan hantera sina föräldrars missbruk och hur en livshistoria kan byggas upp kring att överleva och utvecklas väl trots en svår barndom.

För att undersöka subjektiva erfarenheter av att leva med och överleva föräldrars missbruk har vi i denna uppsats valt att analysera vuxna personers publicerade berättelser om sin barndom och uppväxt tillsammans med en eller två föräldrar med missbruk. Det vi har intresserat oss av har bland annat varit att titta på vilken typ av stöd och hjälp man fått och vikten av detta, hur man uppfattat ansvar och skuld, vilka överlevnadsstrategier man använt sig av och viktiga vändpunkter i livet. Detta är viktiga frågor för att kunna förstå hur dessa individer påverkades av och överlevde föräldrarnas missbruk under sin uppväxt. Valet av självbiografier som empiri innebär en avgränsning till vuxna som på flera vis undgått allvarliga skador av denna uppväxt, så kallade maskrosbarn (Lönnroth 1987; 1990).

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur författare i fem självbiografier skildrar föräldrars missbruksproblematik och dess påverkan på deras uppväxt, om de upplevde att de fick stöd och hjälp samt viktiga vändpunkter i deras liv.

1.2.1 Frågeställningar

- Hur beskriver författarna att de påverkats av förälderns/föräldrarnas missbruk under uppväxten?

- Hur beskriver författarna stöd och hjälp under sin uppväxt; fanns det och var det adekvat utifrån deras egna erfarenheter?
- Vilka viktiga vändpunkter anger författarna?

1.3 Definitioner

1.3.1 Missbruk

Missbrukare är en människa som gång på gång hamnar i plågsamma situationer på grund av sitt drickande - men ändå fortsätter.

(Bengtsson & Gavelin 1994, s. 21).

Enligt Socialstyrelsens Folkhälsorapport (2009) är gränserna mellan bruk, missbruk och beroende flytande. Oftast används olika kriterier, som toleransökning, abstinensbesvär, misslyckanden med att begränsa sin konsumtion, misskötsel av familj, relationer och arbete samt bruk trots kroppsliga och psykiska besvär, för att avgöra huruvida en person är alkoholberoende eller inte. Dessa är även internationellt godkända kriterier för att bruk övergått i missbruk (Drogupplysningen 2012).

Utifrån vår uppsats syfte har det varit tillräckligt att författarna och vuxna i deras omgivning har varit överens om att minst en förälder varit "missbrukare". Vi har dock utifrån vår läsning kunnat se att definitionen ovan stämts överens med berättelserna i de ovannämnda kriterierna för missbruk varit uppfyllda i varje självbiografi. I praktiken har vi avgränsat oss till berättelser där föräldrar huvudsakligen missbrukat alkohol.

1.3.2 Maskrosbarn

Lönnroth (1987) nämner *maskrosbarn* som synonymer till "stålbarn" och "osårbara barn", och definierar det som barn som klarat att ta sig fram till ett givande vuxenliv trots en närmast outhärdlig barndom i en riskfylld miljö. Ett maskrosbarn är ett barn som tål stress och till och med utvecklar och stärker sin autonomi under stress (Lönnroth 1990). Karaktäristiska drag hos maskrosbarn som visas upp under barndomen är att barnen är sociala och har lätt att få andra att må bra, har lätt att ta kontakt med vuxna för stöd och använda stödet, kan bemästra sin omgivning och skapa en känsla av makt; de är självständiga i sitt tänkande och utvecklar

en autonomi tidigt i livet, samt är högpresterande (ibid.). När vi fortsättningsvis nämner maskrosbarn utgår vi från definitionen ovan och syftar på barn som klarat sig mot alla odds.

1.3.3 Stöd och hjälp

Med stöd och hjälp i vår andra frågeställning syftar vi på interventioner från socialtjänst, skolan och/eller andra myndigheter, men också på vad övriga familjemedlemmar, familjens nätverk, grannar, kompisar, husdjur och intressen sägs ha bidragit med för att motverka problem eller lidande hos författarna.

1.4 Förförståelse

Vi möter aldrig världen förutsättningslöst och våra tidigare föreställningar och erfarenheter av det studerade fenomenet kan därför inte ignoreras (Gilje & Grimen 2007). Vår förförståelse är en förutsättning för att vi ska kunna förstå något överhuvudtaget, den styr vårt sökande och påverkar vad vi väljer att fokusera på (Ödman 2007). Det är viktigt att vara medveten om sin förförståelse då den kan påverka en studie genom att man tenderar att leta efter eller lyssna till specifika händelser eller kopplingar man redan har kännedom om.

Vi har inga direkta erfarenheter av barn som växt upp i riskfyllda miljöer/maskrosbarn, däremot har vi båda kommit i kontakt med missbrukare under vår praktik på socialförvaltningens vuxenhet. Vi har även läst mycket om hur missbruk i familjen påverkar barn och deras uppväxt. Innan vi kom igång med studien hade vi en tanke om att barn som växer upp med missbrukande föräldrar antingen hamnar i eget missbruk längre fram i livet eller tar avstånd från alkohol i större utsträckning än andra – vi hade svårt att se att det fanns något mellanting.

Under tiden vi bearbetade litteraturen tyckte vi det var viktigt att lägga fokus på att sätta oss in i författarnas situationer och upplevelser av olika händelser för att öka vår förståelse och samtidigt lägga egna tankar och känslor åt sidan för att inte skapa en felaktig bild av de olika berättelserna. Enligt Johansson och Öberg (2008) bör man ge författaren utrymme att förmedla sin livsberättelse. Eftersom vår empiri består av tryckt text har vi inte riskerat att avbryta eller styra själva berättelsen, men vi har ansträngt oss om att inte låta vår läsning

påverkas av våra förväntningar, d.v.s. av en redan färdig bild av hur det är att leva med en missbrukande förälder.

Ödman (2007) skriver att redogörelse för den egna förförståelsen är viktig, samt att det är viktigt att vara öppen för en modifiering av förförståelsen under arbetets gång. Vår första teori om vad som händer med dessa barn, som nämndes ovan, föll inte inom ramen för definitionen av maskrosbarn. Vi såg att det inte alls var så svartvitt som vi trodde, och i takt med att vi kom längre i vår läsning förändrades även vårt eget tankesätt och vår egen uppfattning om konsekvenserna av en sådan uppväxt.

Begreppet maskrosbarn låg inte i fokus när idén till uppsatsen först uppkom – vi ville bara ta reda på hur barn påverkas av en uppväxt i en riskfylld miljö. Dock har vi senare insett att författarna till de självbiografier vi analyserat räknas som maskrosbarn.

2. Tidigare forskning

Det finns väldigt lite svensk forskning att tillgå om barns egna upplevelser och syn på föräldrars missbruk, det man kan hitta är empiriska studier om missbruks *möjliga* inverkan på barnen. Vi har inte heller kunnat hitta svenska studier som undersökt biografiskt material, liknande det vi använt i denna uppsats, vilket har gjort att vi trots skilda underlag valt att presentera forskning om hur barn påverkas av en uppväxt med missbrukande föräldrar i detta avsnitt och relatera resultaten till vår analys av självbiografier.

Många studier visar att normbrytande beteende och/eller psykisk ohälsa hos barn *kan* vara ett resultat av inte bara föräldrars missbruk, men också av dåliga uppfostringsmetoder, kriminalitet och våld hos föräldrar etc. Därför har det varit väldigt svårt att hitta renodlade studier som visar på konsekvenser utifrån just (och endast) missbruk. I detta avsnitt kommer vi således att fokusera på vad den befintliga forskningen allmänt säger om uppväxt i riskmiljöer där missbruk ingår samt om olika skyddsfaktorer.

När vi har sökt tidigare forskning har vi använt oss av sökmotorer som Google, LUBsearch och EBSCOhost. Vi har inkluderat och kombinerat sökord som maskrosbarn, alkoholmissbruk, riskmiljöer, barn i riskmiljö, uppväxt, alcohol addiction, resilience. Vi har

även hittat tidigare forskning genom att läsa olika forskningsöversikter, såsom Andershed & Andershed (2005).

2.1 Att växa upp i en riskmiljö

En uppväxt som präglas av förälderns eller föräldrarnas oförmåga att leva upp till de krav som föräldraskapet ställer på dem kan sätta djupa spår hos barnen och även bli en avgörande faktor för hur det kommer att gå för dem senare i livet (Skerfving 2008). Att barn till föräldrar med missbruk har högre frekvens av problem som ångest och nedstämdhet, dålig självbild, skolproblem, depression, sömnproblem och eget missbruk samt att de i större utsträckning än andra riskerar att få psykiska och sociala problem under uppväxten och i vuxen ålder visar flera studier (Mortensen 1995). Hemmiljöer som karaktäriseras av brist på positiv samvaro och inkonsekvent disciplin och uppfostran kan också ge konsekvenser som beteendeproblem, tidig debut inom kriminella handlingar (exempelvis stöld), lögner och skolk så kallat normbrytande beteende (Andershed & Andershed 2005; Stattin & Andershed 2002). Vi har gått igenom ett antal publikationer och forskningsöversikter (Andershed & Andershed 2005; Brunberg, Eriksson & Tinnfält 2007; SOU 1998:31; Werner & Smith 2003), som alla visar på det ovannämnda, samtidigt som många menar att dessa barn har en genetiskt betingad sårbarhet som gör dem känsligare än andra barn. Den förhöjda risken för psykiska och sociala problem beror dock framförallt på att deras utveckling påverkas av deras uppväxtförhållanden (ibid.). Samtidigt finns det forskare som hävdar att enbart alkoholism hos föräldrar inte medför högre förekomst av psykiska problem hos barn, utan att förklaringen till dessa barns svårigheter istället bör sökas i miljöfaktorer som exempelvis låg social status, bristande familjesammanhållning eller skilsmässa (Lagerberg & Sundelin 2000).

Även andra faktorer kan spela in. Vissa forskare hävdar att det är de negativa konsekvenserna som missbruket för med sig, snarare än missbruket *i sig* som påverkar barnet negativt (Andershed & Andershed 2005). När barn upplever att deras annars uppmärksamma, omtänksamma och snälla föräldrar blir egoistiska, ointresserade och otillgängliga oavsett orsak kan detta utgöra ett hot mot förmågan att organisera sitt liv och förstå sin omgivning som förutsägbar och trygg (Mortensen 1995).

Allvarliga påfrestningar i familjen behöver inte heller innebära allvarliga konsekvenser på sikt. När familjen och/eller barnet klarar av att hantera svårigheterna på ett bra sätt kan det också innebära en styrka och ge barnet tilltro till sina egna förmågor (Socialstyrelsen 2013).

Ett exempel på detta är Emmy Werners och Ruth Smiths (2003; Skerfving 2008; Werner 2005) longitudinella studie som utfördes på Hawaii. Ett forskarlag följde en hel årskull barn, födda på 1950-talet, tills de fyllde 35 för att se hur bland annat föräldrars missbruk påverkade barnet från spädbarnsperioden till vuxen ålder. En tredjedel av barnen bedömdes vara högriskbarn, då de upplevt påfrestningar redan från födseln, och av dessa hade två tredjedelar beteende- och inlärningsproblem samt psykiska störningar vid 10 års ålder. Dock växte en tredjedel av dessa högriskbarn upp till självständiga och omtänksamma vuxna vilket gjorde att forskarna började intressera sig för återhämtningsförmågan hos dessa barn. Det visade sig att de hade fått mycket positiv uppmärksamhet från familjemedlemmar och utomstående, att de alla beskrevs som självständiga, ständigt sökande efter nya erfarenheter och positiva kontakter med andra (Skerfving 2008). De hade även många intressen och sysselsättningar som kunde ge dem tröst vid motgångar och en känsla av stolthet (ibid.).

Denna forskning visar alltså på två diametralt olika utfall av att växa upp med föräldrar med missbruk eller andra svårigheter– antingen gick det väldigt dåligt eller också klarade sig barnen mot alla odds och omvandlade det till en styrka. Det är dock svårt att urskilja vad som avgör utfallet.

2.2 Skyddsfaktorer, stöd och motståndskraftiga barn

Faktorer som gör att barn som växer upp under svåra omständigheter ändå klarar sig bra har på senare tid varit föremål för en hel del forskning. Somliga barn tycks av olika anledningar ha bättre förutsättningar att klara påfrestningar utan att ta allvarlig skada (Skerfving 2008). Akut risk, sårbarhet, motståndskraft och skyddande förhållanden i omgivningen samspelar på olika sätt vilket innebär att risken för att ta skada varierar från person till person (Lagerberg & Sundelin 2000).

Med resilience (motståndskraft) menas den process som tar sig uttryck hos personer som utvecklas normalt och positivt under riskfyllda förhållanden (Andershed & Andershed 2005). Faktorer som goda relationer till kompetenta och omtänksamma vuxna i familjen och närsamhället, positiv syn på sig själv, god kognitiv förmåga och förmåga till självreglering är här av största vikt (ibid.). Det finns mycket forskning kring skyddsfaktorer vad gäller ungdomsåren men mindre om barns förhållanden. En skyddsfaktor sägs fungera som en buffert mot risk eller som en mekanism som förändrar effekterna av riskexponering och

därmed ökar sannolikheten för positiva utfall. En god och stödjande relation till exempelvis en mor- eller farförälder kan hjälpa barnet till en positiv anpassning, trots att relationen inte kan ersätta förlusten av en förälder. Effekterna av en skyddsfaktor kan dock förändras över tid (ibid.).

Barn som anhöriga till missbruk och föräldrar i missbruk kan behöva stöd som innebär att både minska risk- och stärka skyddsfaktorerna. Det sistnämnda kan ske genom olika slags åtgärder så som att ge barnet adekvat information och svar på frågor, att barnet får ge uttryck för sin oro och sina upplevelser och att familjen får hjälp med att samtala om problemen (Socialstyrelsen 2016). Som tidigare nämnts kan trygga relationer i familjen och/eller någon stödjande vuxen i det nära nätverket vara grundläggande, och lika viktigt är det att föräldrar får den hjälp och det stöd som de dels själva behöver och dels det stöd som behövs förhållande till deras föräldraskap (ibid.). Många kunskapsöversikter som Socialstyrelsen granskat visar att det stöd som fungerar för barnet är det som består av flera insatser som riktas inte bara till barnet utan också till föräldrarna. Stödet bör också involvera flera verksamheter som skola, fritidsverksamhet, socialtjänst och hälso- och sjukvård. Det man kan se saknas i metodbeskrivningar kring stöd är insatser som syftar till att stärka barnets och familjens nätverk samt samverka med förskolan och skolan (ibid.).

3. Teoretiska utgångspunkter och begrepp

I detta kapitel kommer vi att redogöra för de teoretiska perspektiv och begrepp som varit vägledande vid valet och analysen av vår empiri.

3.1 Socialkonstruktionism

Vår övergripande teoretiska utgångspunkt är socialkonstruktionism vilket innebär att det inte finns endast en sanning och att vi aldrig kommer att få tag på en oberoende sanning. Människors uppfattningar om verkligheten formas utifrån kategorier, perspektiv och rådande diskurser i samhället och alla, inklusive författare, är i viss mån påverkade av dessa i sina tankar, minnen och föreställningar och författare skriver dessutom på ett sätt som den tänkta publiken förväntas förstå (Wennerberg, 2010).

Enligt Johansson (2005) innebär ett socialkonstruktionistiskt perspektiv också att berättelser inte är en redovisning av hur det faktiskt är eller var, och inte heller direkta reflektioner av inre psykologiska dispositioner eller autentiska upplevelser. En berättelses mening produceras i ett kulturellt och historiskt sammanhang genom språklig kommunikation och i socialt samspel (ibid.). Därför anses kunskap vara socialt situerad och då den är producerad i specifika, sociala, politiska, kulturella och språkliga sammanhang är den heller aldrig neutral. Sättet vi förstår och kategoriserar världen på – liksom hur vi förmedlar denna förståelse i exempelvis en livsberättelse – är alltså socialt och kulturellt relativt samt föränderligt över tid, liksom synen på barn och barndom (ibid.; Brodin 2008).

Socialkonstruktionismen är väl förenlig med vårt arbete då vi inte varit ute efter att ta reda på eller bedöma den ”riktiga” sanningen utan endast varit intresserade av hur författarna förmedlar minnen av sina subjektiva upplevelser under en tidsperiod i sitt liv. Hur man ser på stöd och hjälp kan därmed också komma att variera i resultatet då våra författare inte växt upp under exakt samma period samhället hann utvecklas från den första till den sista författaren och därmed utvecklades och förändrades även synen på stöd och hjälp och vad som var viktigt.

3.2 Narrativa teorier

Inom narrativ metod och teori finns det flera olika inriktningar och enligt Riessmann (2008) kan berättelser studeras utifrån både ett psykologiskt och ett sociologiskt perspektiv. Riessmann, som tillhör den sociologiska skolan, menar att identiteter inte längre uppfattas som konstanta eller givna utan konstrueras och omskapas i förhållande till vilka vi vill vara och hur vi vill bli uppfattade i olika sociala kontexter (Larsson, Sjöblom & Lilja 2008). Riessmann försöker i sina studier av identitet förstå samspelet mellan individer och den omgivande sociala kontext som de lever och verkar i (ibid.). Enligt Riessmann (2008) ska individers berättelser betraktas som tolkningar snarare än återgivelser av det förflutna. Därför är det inte heller aktuellt att försöka styrka fakta i berättelsen och få fram ”sanningen”, precis som nämnts under 3.1.

I denna uppsats har vi valt att använda oss av Riessmans synsätt på identitetsskapande i berättelser tillsammans med socialkonstruktionism – dels för att Riessmans perspektiv går väl ihop med vår övergripande teori och dels för att de båda väl kan kopplas till såväl syfte och metod i denna uppsats då syftet är att undersöka hur författarna skildrar sin uppväxt vilket

innebär att vi tittat på hur de konstruerar sina berättelser och därmed också sin identitet i skrift. Människan förstår sig själv genom språket i både tal och skrift, och är genom dessa språkliga processer ständigt engagerad i att skapa och återskapa sig själv samt skapa mening i sitt liv genom att reflektera över vad som händer inom och utanför henne själv (Crossley 2000). Genom narrativ där man organiserar episoder och händelser kan man förstå orsaken till en viss handling. Det som skapar denna förståelse/mening är relationen och kopplingen mellan de olika händelserna och mellan tid och identitet (ibid.).

Riessman (2008) menar att en livshändelses mening är inte heller konstant utan kommer att förändras och utvecklas i takt med att man blir påverkad av andra kommande livshändelser (ibid.). Även Josselson (2008) nämner processers betydelse och framhåller att en händelse som idag är mycket betydelsefull kan komma att tillskrivas begränsad vikt längre fram, för att sedan kanske åter öka i betydelse. Vårt resultat visar på detsamma.

Riessmann (2008) rekommenderar att man söker vändpunkter i berättelsen, d.v.s. händelser eller tidpunkter då författaren framställer en radikal förändring av det förväntade livsloppet. Dessa vändpunkter leder till att tidigare erfarenheters innebörd förändras, vilket i sin tur leder till att individens identitet också förändras (ibid.).

Sammantaget kan man säga att vi människor förändras tillsammans med de sociala och interaktionella omständigheterna, vilket innebär att vi inte är desamma genom tid och rum (Crossley 2000). För vår uppsats innebär detta att den kontext i vilken våra valda självbiografier är skrivna är viktig för att förstå hur författarna berättar om sina liv, medan den kontext i vilken vi läser och analyserar deras böcker också är betydelsefull för vår förståelse av det som framkommer.

4. Metod

4.1 Val av metod

Vår studie gick ut på att undersöka vuxnas subjektiva beskrivningar av att växa upp i en missbruksmiljö genom att analysera fem självbiografier. För att få fram vårt resultat använde vi oss av ett kvalitativt tillvägagångssätt, vilket i vår studie inneburit en narrativ metod med hermeneutik som vetenskapsteoretisk ansats, med en tonvikt på tolkning. Detta har hjälpt oss

att nå kunskap om individers subjektiva upplevelser utifrån deras egna ord, uttryck och meningsbeskrivningar (Bryman 2011). Biografiforskning betonar samspel mellan yttre levnadsförhållanden, kulturellt sammanhang och subjektiva konstruktioner av ett livsförlopp (Hoerning 2001). I vårt fall innebär det fokus på hur författarna konstruerar sin uppväxt och sin egen utveckling i en hemmiljö präglad av missbruk. Vi har alltså genom detta angreppssätt lagt stor vikt vid att försöka förstå hur författarna uppfattar och tolkar sin egen verklighet och sin bakgrund.

En självbiografi kan vara en muntlig eller skriftlig livsberättelse där författaren själv bestämmer vad läsaren ska få ta del av respektive inte får veta. Fördelen med livsberättelser är att de kan ge en bild av och förståelse för författarna, inte minst genom deras sätt att återge sin historia utifrån sina egna val, definitioner, begrepp och konstruktioner – vilket ger oss ett slags inifrånperspektiv (Johansson & Öberg 2008). För oss möjliggjordes detta genom en hermeneutisk vetenskapsteoretisk ansats och en narrativ metod.

En annan fördel med att använda sig av självbiografier är att vi kan undgå att påverka vår empiri. En intervjuare kan oavsiktligt påverka intervjupersoner genom olika egenskaper som kön, ålder och etnisk bakgrund, samt samspelet med dem under intervjun. Vi kan inte heller styra berättelserna genom att leda in författaren på specifika spår (Bryman 2011). Att texterna, vår empiri, inte är skrivna i forskningssyfte kan enligt Bryman (2011) samtidigt vara en nackdel då böckerna kanske inte besvarar studiens frågeställningar eller matchar syftet, såsom en intervju hade kunnat göra då man själv utformar sina frågor och följer upp dem utifrån det syfte och de frågeställningar man har. Istället har vi fått anpassa vårt urval, syfte och våra frågor så att självbiografierna ska kunna ge svar på dem.

Ett motiv för att analysera berättelser är enligt Dahlborg-Lyckhage (2012) att öka kunskapen om hur det är att växa upp med bland annat missbruk, hur stöd och hjälp fungerar samt att visa konsekvenser utifrån deras egna upplevelser. Vi anser att det är viktigt att belysa och få andra att förstå vilken bakgrund människor kan ha och vilka livssituationer de kan befinna sig i.

Vår ansats har varit abduktiv, vilket innefattar både deduktiva och induktiva inslag. Det innebär att röra sig mellan teori och empiri, successivt utveckla det empiriska användningsområdet samtidigt som teorin anpassas till det empiriska materialet. En anledning

till att vi använder en abduktiv ansats är att studien på så vis kan fortlöpa förutsättningslöst, och att tidigt valda teorier kan komma att ersättas av andra (Alvesson & Sköldberg 1994; Svensson 2011). Vi insåg ganska tidigt under läsningen av våra självbiografier att vår förförståelse och våra teorier om konsekvenser av att växa upp i en missbruksmiljö inte stämde överens med (alla) författarnas berättelser, vilket gjorde att vi fick modifiera vårt teorival.

4.2 Narrativ metod

Skott (2004) menar att det gemensamma för den narrativa forskningens syfte och inriktning är att man tolkar berättelser för att nå fram till en förståelse för människor eller ett visst problem. Viss narrativ forskning undersöker lingvistisk form medan annan forskning fokuserar på innehållet. Vi har i vår studie haft fokus på det senare. Mishler (i Skott 2004) kategoriserar narrativa studier i förhållande till deras fokus, såsom relationen mellan händelser och hur de refereras till, hur texten struktureras, psykologiskt perspektiv, sociala sammanhang och berättandets funktion (ibid.).

I narrativ analys undersöker man alltså i vilka sammanhang berättelsen framförs, liksom dess struktur och innehåll. Detta innebär att klarlägga hur textens delar hänger ihop i livsberättelsen, hur forskaren tolkar och vilka förklaringar som finns (Dahlberg-Lyckhage 2012). Riessmans (i Rennstam & Wästerfors 2015) definition av narrativ är att en berättelse uppstår när berättaren sätter ihop olika händelser i ett sammanhang så att en situation eller händelse blir en logisk orsak till nya situationer eller händelser i berättelsen, och när meningen poängteras. En berättelse förutsätter alltså att det är minst två händelser som är sammankopplade. Det är berättaren själv som har en särskild avsikt i sitt sätt att organisera, förbinda och värdera händelser i sin berättelse, nämligen att få läsaren att förstå en erfarenhet eller hur någonting kan se ut.

Berättaren konstruerar och konstituerar identiteter, både individuella och gemensamma (ibid.). En narrativ analys innebär enligt Riessman inte en lika hård uppdelning av material som andra analysformer; man granskar ofta långa utdrag av berättelsen för att bland annat identifiera specifika incidenter, vändpunkter, ordval och metaforer.

Det narrativa har gett oss möjlighet att komma närmre vårt material än vad andra metoder hade gjort och samtidigt hjälpt oss att se hur dessa självbiografier är strukturerade och därmed också deras gemensamma drag och hur de skiljer sig åt. Genom långa utdrag från berättelserna har vi kunnat tolka händelser och identifiera områden av relevans för vårt syfte och våra frågeställningar och därmed även blivit av vikt för resultat och analys. Genom dessa utdrag har vi också undersökt hur författaren framställer, beskriver och sätter ihop olika händelser och därmed ger dem olika sorters betydelse.

4.3 Hermeneutik som vetenskapsteoretisk ansats

Hermeneutik är läran om tolkning och förståelse, där undersökarens förförståelse har en stor betydelse (Thomassen 2007). En texts mening tolkas via en process där förståelsen av textens enskilda delar formas av hur man förstår textens helhetliga mening, och vice versa (Larsson 2005). Den centrala hermeneutiska idén är att försöka få fram textens mening utifrån författarens perspektiv, vilket förutsätter viss kunskap om den historiska och sociala kontext i vilken texten producerades (Bryman 2011).

Språket har en stor betydelse i detta och kan ses ur två olika dimensioner, den objektiva och den subjektiva. Det objektiva är egentligen ingenting man kan påverka på egen hand då man inte kan konstruera ett eget språk utan är bunden till de begrepp och den grammatik som redan finns. Den subjektiva dimensionen rör individens sätt att fritt uttrycka sig i text med en egen stil som representerar hennes egna personliga tankar. För att förståelsen ska lyckas måste den som läser förstå såväl den språkliga strukturen (det objektiva) som manifestationen av författarens personliga tankar och avsikter (det subjektiva) (Thomassen 2007).

De sociala, politiska och ekonomiska miljöer som människor är en del av präglar vad de kommer att registrera under läsningen. Detta betyder att det vetenskapliga eller litterära skrivandet egentligen aldrig är fritt, utan begränsat i sina antaganden och intentioner (May 2013).

Det narrativa och hermeneutiska perspektivet ger oss möjlighet att se redogörelser för olika händelser som en enhetlig berättelse och få en förståelse för hur våra valda författare uppfattar att dessa händelserna påverkat dem i barndomen. Vi valde en hermeneutisk ansats just för att vi som läsare av självbiografierna skulle kunna förstå stycken och långa utdrag i relation till hela boken, och tolka redogörelsen för enskilda händelser i relation till hela berättelsen.

Förförståelsen har, som ovan nämnt, en stor betydelse i hermeneutisk tolkning, varför vi också redogjort för den under 1.4.

4.4. Urval och avgränsning

Urvalet är i kvalitativ forskning huvudsakligen målstyrt i det att man väljer intervjupersoner eller dokument som är relevanta för forskningsfrågorna (Bryman 2011). Ett sådant urval kan inte utgöra grund för en generalisering till populationer. Vi är därför i denna studie försiktiga med att generalisera vårt resultat till alla "maskrosbarn" eller barn med missbrukande föräldrar, då vi endast analyserat fem livsberättelser.

Då vi skriver denna uppsats under begränsad tid måste vi ta hänsyn till tidsramen och begränsa studiens omfattning därefter (ibid.). Genom att använda redan publicerade självbiografier kan vi ändå få ett material som är användbart och tillräckligt.

För att hitta våra självbiografier utgick vi från tidigare kännedom, tips, recensioner och sökning på internet. Vi strävade inte efter representativitet utan ville snarare ha ett varierat urval; dock sammanhållet vad gäller kön, nationalitet och uppväxttid.

Vårt krav var att författaren skulle ha berättat om sin uppväxt med en förälder med alkoholmissbruk samt hävda i boken att hon nu lever ett liv fritt från större sociala problem. Detta framgår visserligen inte i Susanna Alakoskis bok men av andra källor om hennes liv. Utöver detta önskade vi att böckerna skulle vara skrivna på svenska och behandla en svensk kontext, dock inte tidigare än 1960-talet. Anledningen till detta är att insatser och det offentliga skyddsnät som finns i Sverige inte alltid liknar dem som finns i andra länder, eller i Sverige för över 50 år sedan. Ett annat motiv är de kulturskillnader som finns länderna emellan, eftersom värderingar och normer kan spela roll för hur uppväxten ter sig (Meeuwisse & Swärd 2002).

Vi fann tio självbiografier som svarade mot dessa kriterier under tiden vi letade, men kom av olika skäl att avgränsa oss till fem av dessa. Nio av dessa självbiografier var skrivna av kvinnor, och för att göra urvalet mer jämförbart bestämde vi oss för att utesluta den manliga författaren.

Det visade sig sedan att vi inte heller kunde använda fyra av de återstående självbiografierna, då de antingen var uttalat fiktiva, handlade om misshandel/mord – vilket hade lett till för stor avvikelse i analysen på många plan – eller mest utspelade sig i vuxenlivet. Till slut återstod alltså fem självbiografier av kvinnor som passade våra kriterier. Fyra av författarna är födda under en tioårsperiod, 1962–1972, medan en, Therése Eriksson, är född 1987. Att Therése genom sin ålder avviker från de övriga kommer vi att beakta i analysen.

Tabell 1. Förteckning över analyserade självbiografier

	Födelsedatum	Boktitel	Publiceringsår	Etablerade i yrkes- och kulturliv
Susanna Alakoski	1962	Svinalängorna	2006	X
Hillevi Wahl	1965	Kärleksbarnet	2006	X
Åsa Linderborg	1968	Mig äger ingen	2007	X
Sandra Gustafsson	1972	Maskrosungen	2006	X
Therése Eriksson	1987	Vi har ju hemligheter i den här familjen	2009	X

4.5 Metodens tillförlitlighet

Validitet innebär att en studies slutsatser hänger ihop med empiri, metod och syfte, d.v.s. att man undersökt det man säger sig undersöka (Bryman 2011). Slutsatser uppnås genom metodiskt arbete med datainsamling och analyser vilkas trovärdighet kontinuerligt ska ifrågasättas (Alvehus 2013). Det är i sin tur detta som genomsyrar hela forskningsprocessen då man ska ifrågasätta och argumentera för sina tillvägagångssätt för att kunna genomföra forskning med stark validitet. En utförlig redogörelse för tillvägagångssätt ger läsaren möjlighet att kontrollera en studie. Reliabilitet innebär att undersökningen skulle ge samma resultat om den upprepades (Bryman 2011). I vår, liksom i andra kvalitativa studier, kan reliabiliteten bli ett problem då forskare tolkar och uppfattar sin empiri på olika sätt vilket i sin tur kan leda till skilda resultat. Men då vi är två författare till denna studie har vi kontinuerligt kunnat kontrollera och jämföra varandras respektive tolkningar. Detta kan i någon mån stärka vår studies reliabilitet.

Studiens empiri består, som tidigare nämnts, av självbiografier, skrivna av så kallade maskrosbarn. Bryman (2011) nämner fyra kriterier som är av vikt vid bedömning av dokumentens kvalitet: autenticitet, trovärdighet, representativitet och meningsfullhet. *Autenticitetskriteriet* rör bokens faktiska upphovsman. Genom att endast studera självbiografier får vi del av huvudpersonernas egna berättelser om sina erfarenheter och vad de själva anser är viktigt att förmedla till läsaren. Alla författare är också påverkade av vad andra tycker är viktigt, trovärdigt etc. Dels för att de själva är en del av diskursen, dels för att förläggare och andra som läser utkast ger synpunkter på textens både innehåll och form, och försöker påverka dem att tona ner det de tyckte var mindre bra och förstärka det de tyckte var intressant.

Trovärdighetskriteriet rör om dokumenten är utan förvrängningar och felaktigheter. Vi utgår generellt från att författarna varit ärliga med sina känslor och det vi fått veta om dem innan vi började läsa fick även böckernas trovärdighet att öka. På några ställen har vi ifrågasatt om det vi läst varit en genuin beskrivning av den faktiska händelsen eller om den förstorats eller dramatiserats för att öka läsvärdet, samtidigt som vi aldrig riktigt kan veta säkert och det ändå inte går att avgöra exakt vad som hänt eller vad det betytt. Det vi velat fånga är berättelser och inte verkliga liv.

Representativitetskriteriet rör om materialet är typiskt för den kategori det tillhör (ibid.), men dess relevans beror även på forskningens mål (May 2013). Vi har redan tidigare konstaterat att representativitetsfrågan inte är relevant i vår studie.

Det sista kravet, *meningsfullhet*, gäller om materialet är tydligt och begripligt, vilket enligt Bryman (2011) kan bli problematisk om man har svårt att tolka författarens språk eller koder. Att vi inte heller hade möjlighet att ställa följdfrågor eller be författarna att utveckla sina resonemang, skulle kunna leda till oklarheter. Vårt intryck var dock att de flesta böckerna var väldigt utförligt och begripligt skrivna, och i de fall det uppstod frågetecken angående en beskrivning av något fick vi det förklarat längre fram i boken. *Svinalängorna* av Susanna Alakoski var visserligen lite otydlig både i sin början och sitt slut, och som läsare får man inte riktigt något grepp om vad alla hennes erfarenheter gjort med/gett henne över tid. Detta har vi hanterat genom att inte låta våra antaganden ta över; vi har helt enkelt fått utgå från den information boken faktiskt ger, vilket kan jämföras med en intervju där intervjupersonen bestämmer vad hen ska lämna ut och inte.

Bryman (2011) nämner även begreppet *konfirmerbarhet* vilket innebär att man ska ha en objektiv syn och ha kontroll över sina värderingar för att inte påverka undersökningen på något avgörande sätt. Vi har försökt motverka detta genom att redovisa och reflektera över vår förförståelse (se avsnitt 1.4). Det är också viktigt att vi inte låter oss, eller studiens resultat, påverkas av egna erfarenheter. Därför ser vi en stor fördel med att vi är två i denna undersökning, då vi kan kontrollera varandra och säga stopp om vi tycker att den andras egna värderingar kommer in för mycket. Studiens läsare kan också kontrollera genom att själva ta del av biografierna, göra egna tolkningar och se om våra tolkningar är övertygande och befogade.

4.6 Tillvägagångssätt och bearbetning av empiri

Vi inledde vår studie med att få en bild av kunskapsläget och vad det säger om barn i familjer med missbruk för att på något sätt försöka förstå självbiografierna bättre. Därefter läste vi samtliga självbiografier och markerade intressanta och relevanta sekvenser som vi sedan jämförde: fastnade vi för samma delar, vilka hade vi missat, vad sa våra utvalda delar oss? Vi sammanställde det vi fick ut av varje bok och försökte sedan hitta likheter, skillnader, avvikelser och relevant information i böckerna utifrån vår studies frågeställningar. Därefter sökte vi efter och valde utdrag som var relevanta för vårt syfte och gick än en gång igenom våra tolkningar av dem och vad de faktiskt sa oss, för att senare kunna sätta dessa på rätt plats i analysen.

För att kunna genomföra en analys krävs en *analysstrategi* (Lind 2014). Då våra teoretiska utgångspunkter (se kapitel 3) är generella och övergripande behövs en konkretisering av de undersökningsmetoder vi använt oss av (*ibid.*). Vi valde att bearbeta vår empiri utifrån en övergripande tematisk analys tillsammans med två olika typer av narrativ analys: Labovs och Waletzky's strukturella analys och Lomans dramanalys.

Då vi på ett eller annat sätt behövde presentera innehållet och kärnberättelsen i våra valda självbiografier valde vi att göra det inom ramen för en strukturell narrativ analys utifrån Labovs och Waletzky (se 4.6.1), för att ge läsaren en överblick och sätta in berättelserna och författarna i sitt sammanhang innan analysen påbörjades. Genom denna typ av analys

framträdde vändpunkter tydligt. Ytterligare en anledning var att den gjorde det möjligt att göra en systematisk analys av likheter och skillnader mellan de fem livsberättelserna.

Att vi dessutom gjorde en tematisk analys berodde på att vi behövde identifiera olika områden i böckerna så som ansvar, skuld, överlevnadsstrategier, och vissa former av stöd, hjälp som våra frågeställningar rörde, även när författarna inte gett några av dessa faktorer någon central roll i själva berättelsen och de därför inte framträdde tydligt i den rent narrativa analysen. Dessa områden kom sedan att analyseras med hjälp av Lomans modell. Med stöd av Lomans dramaanalytiska frågeställningar kunde vi lättare identifiera och dra ut viktiga händelser från böckerna. Då vi, i enlighet med vår teoretiska utgångspunkt socialkonstruktionism (se 3.1), bland annat velat se hur författarna förmedlar sin livshistoria och kategoriserar sin värld och deras syn på sin barndom kunde Lomans metod hjälpa oss. Genom att följa och identifiera Lomans olika steg i berättelserna kunde vi fånga det som varit kärnan i vår analys.

4.6.1 Labov och Waletzky i redogörelse för självbiografier

Labov och Waletzky's analysmodell innebär att man identifierar sex komponenter i en berättelse: *abstract*, vilket handlar om att sammanfatta och beskriva poängen i berättelsen; *orientering* som anger tid, plats, personer och situationer; *complicating action* där man hittar händelser som kan innehålla en kris eller en vändpunkt – dessa är också kärnan i berättelsen. Därefter följer *resolution* som innebär en upplösning – hur gick det till slut? *Evaluation* handlar om vilken attityd författaren har och hur hen värderar det sagda. I *coda* beskrivs författarens livssituation idag (Rennstam & Wästerfors 2015; Riessman 1993).

Alla berättelser innehåller inte nödvändigtvis alla dessa sex komponenter som också kan se olika ut beroende på berättelse; dock kan denna struktur hjälpa analytikern att förstå det mer specifika i mer allmänna termer (Rennstam & Wästerfors 2015). Med hjälp av Labov och Waletzky's modell har vi redogjort för självbiografierna i analyskapitlets första del (avsnitt 5.1).

4.6.2 Dramaanalys

I en dramaanalys bekantar man sig först med sitt material, sedan avgör man vad som ska analyseras, d.v.s. vad man anser är viktigt att ta del av och granska i läsningen för att kunna

besvara sina frågeställningar (Loman 2016). Loman redogör för en modell för dramaanalys som innehåller 11 steg, vi har valt att använda oss av steg 3-8.

Tabell 2. Redogörelse över Lomans steg 3-8.

Steg 3	Handlar om situationer: Var? När? Vad är det för atmosfär runt omkring? Vilka faktorer bidrar till denna atmosfär?
Steg 4	Systematisk undersökande: Vem? Vad? Finns det någon längtan, väntan, besvikelse, motgångar? Hur visar personerna detta?
Steg 5	Försöka se dramat i två dimensioner, dvs. klippa sönder dramat i små enheter och se hur det hänger ihop, dvs. hitta kausalitet och finns det kronologisk ordning.
Steg 6	Fokus på karaktärer och roller. Vilka roller finns? Ex. protagonist och antagonist - hur är det relaterade till varandra?
Steg 7	Finns det motsättning, konflikt, inre konflikter, mellanmänsklig konflikt, konflikt mellan människa och samhälle. Vilka konsekvenser får de?
Steg 8	Handlingen och karaktärernas förändring från början till slut.

Som namnet anger är detta en metod för analys av dramer. Stegen vi valt bort handlar kortfattat om hur man läser dramat samt teaterframförandets uppbyggnad och ursprung, om förväntningar vid läsningen och reflektioner kring förhållningssätt och ens egen moral. Dessa steg hjälper oss inte att besvara våra frågeställningar, därför har vi också valt bort dem.

Vi anser att denna metod är förenlig med Labovs och Waletzky's modell. Många frågor i båda modellerna liknar varandra, men med stöd av den dramaturgiska analysmodellen kan vi utveckla det som nämnts i redogörelsen. Lomans analys ger större utrymme för och fokus på relationer, känslor och roller än en strikt analys enligt Labov och Waletzky.

4.6.3 Tematisk analys

Tematisk analys är ett av de vanligaste angreppssätten vid kvalitativ dataanalys. Även i narrativ analys är sökandet efter teman vanligt. Man brukar dessutom hålla ögonen öppna för bland annat repetitioner, metaforer och analogier, övergångar, likheter och skillnader och språkliga kopplingar (Bryman 2011). Vi har alltså valt att kombinera dramaanalys med tematisk analys, där vi fokuserat på teman som ansvar, stabilitetshjälp, hantera och överleva samt vändpunkter och utifrån dessa urskiljt likheter, skillnader och hur olika företeelser beskrivs och förklaras.

4.7 Etiska överväganden

En vetenskaplig studie får inte genomföras om den går emot de etiska regler som forskarsamhället ställt upp (Aspers 2011). Ett etiskt tänkande inom forskning är ett slags riktlinje för vilket förhållningssätt man bör ha gentemot forskningsdeltagare (Kalman & Lövgren 2012). Fyra etiska principer gäller för svensk forskning: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Bryman 2011). Dessa innebär att man ska ge forskningsdeltagare grundlig information om undersökningens syfte och vad det innebär att vara med i undersökningen, samt alltid inhämta samtycke från de berörda personerna. Man ska även värna om deltagarnas integritet och anonymitet genom att behandla den data som samlas in som konfidentiell och den får enbart användas för forskningsändamål (Bryman 2011; Kalman & Lövgren 2012; Öberg 2011)

Då vi studerat självbiografier behövde vi inte ta hänsyn till dessa etiska krav i lika stor utsträckning som om vi exempelvis gjort intervjuer. Eftersom självbiografier är offentligt material har vi ingen skyldighet att informera författarna om vår studie eller inhämta deras samtycke. Vi resonerar på samma sätt angående konfidentialitetskravet, och då författarna valt att berätta sina historier öppet skulle det inte ens vara möjligt att anonymisera dem. Dock undviker vi inte det faktum att forskningsprocessen teoretiskt skulle kunna skada författarna, d.v.s. vi skulle kunna skapa reaktioner hos författarna som vi möjligen inte har tid att följa upp (Holme & Solvang 1997). Vi har varit angelägna om att inte göra onyanserade eller spekulativa tolkningar av texterna, och om att undvika att analysera eller lägga till något som författarna inte gett uttryck för. Vi har hållit oss så nära texten som möjligt och inte gått utanför den genom att exempelvis söka på nätet och kolla upp vad som kan vara sant och inte.

4.8 Arbetsfördelning

Vi har haft en jämlik arbetsfördelning. I takt med att uppsatsen tog form delade vi emellanåt upp arbetet med de olika avsnitten. Vi har flikat in, väglett och hjälpt varandra, vilket inneburit att vi ändå bearbetat varje avsnitt tillsammans. Självbiografierna läste vi först på egen hand för att sedan gå igenom texterna tillsammans. Vi valde att skriva arbetet genom Google docs för att kunna redigera och se varandras ändringar i realtid då vi inte satt tillsammans på grund av bosättning i olika kommuner. Vi diskuterade i stor utsträckning arbetet per telefon, under analysen har vi dock suttit tillsammans.

5. Resultat och analys

I detta kapitel kommer vår analys och dess resultat att presenteras. Vi börjar i avsnitt 5.1 med att tillämpa Labovs och Waletzky's strukturella modell i vår redogörelse för självbiografiernas innehåll, där vi också kommer att nämna Lomans tredje punkt. Under 5.1.1 kommer redogörelserna att sammanfattas i en kort och översiktlig tabell dit läsaren kan gå tillbaka om hen i analysen har svårigheter att hålla reda på de olika författarna. Därefter, i avsnitt 5.2, gör vi en tematisk analys, där vi i slutet av varje delavsnitt sammanfattar det som kommit fram utifrån resterande punkter i Lomans dramaanalys och en dramatismapproach.

Vi hade för avsikt att i denna studie undersöka hur vuxna barn framställer sin uppväxt med en eller två (alkohol)missbrukande föräldrar. Under läsningen framkom dock att psykisk ohälsa ofta uppträder eller beskrivs tillsammans med missbruket, finns den inte där från början så kan den komma att utvecklas. Therése Eriksson skriver först att det endast var när hon var berusad som hennes mamma inte var sig själv. Men ju längre tiden går och ju djupare mamman faller i sitt beroende, desto mer psykiskt instabil blir hon. Sandra Gustavsson och Hillevi Wahl beskriver däremot att deras mammor mått psykiskt dåligt så länge de kan minnas och hade tendenser till psykisk ohälsa redan innan de föddes. Hillevis pappa utvecklar också både alkoholmissbruk och psykisk ohälsa med tiden, men inte i lika stor omfattning som mamman. Med denna nya kunskap kommer vi att i analysen även ta viss hänsyn till hur författarna till de böcker där bägge problemen förekommer hos föräldrarna uppger att det psykiska måendet påverkat deras uppväxt.

5.1 Redogörelse för självbiografierna utifrån Labov och Waletzky's modell och Lomans tredje punkt

Maskrosungen (2006)

Abstract: Sandra Gustafsson berättar om sin svåra uppväxt med en ensamstående, alkoholmissbrukande mamma som också lider av psykisk ohälsa som kommer till uttryck genom vanföreställningar och paranoia. Pappan, som till en början inte alls är delaktig i Sandras liv, får börja ta mer och mer ansvar för henne även om han själv inte anser sig vara kapabel till detta, samtidigt som hans eget alkoholintag ökar. Hela Sandras uppväxt präglas av hunger, rädsla, oro och eget ansvarstagande. Trots sin uppväxt lyckas hon ta tag i sitt liv och komma till ro med en egen familj och en stabil tillvaro. Hon väljer en studieriktning som

hjälpes henne att aktivt engagera sig för att andra med svåra barndomsförhållanden ska klara sig bra.

Orientering: Större delen av sin barndom bor Sandra hos sin mamma, förutom de gånger hon blir tvångsomhändertagen eller placerad. Vid 13 års ålder ansöker hennes pappa om ensam vårdnad och i samband med detta flyttar hon hem till honom. Han är passiv i sin föräldraroll och Sandra blir lämnad ensam i lägenheten eller får följa med till krogen där hon får sitta medan pappa dricker.

Farmodern spelar en stor roll under Sandras uppväxt och är hennes stöttepelare – någon som tar hand om henne och ger henne kärlek. Även två vänner kom att spela stor roll för henne under uppväxten.

Complicating action: All brist på kärlek, omvårdnad och uppskattning gör att Sandra blir gränslös, och som liten är hon desperat efter närhet och söker sig till vuxna som kan ge henne uppmärksamhet och omtanke. Under tonåren börjar hon söka bekräftelse hos killar, dricka sig redlös, snatta och umgås i knarkkretsar. Dock känner hon själv att det inte är hållbart i längden och att detta sätt att leva på inte är något för henne; hon har drömmar om något helt annat. Hon ska inte bli som sin mamma.

Resolution: Sandra bryter kontakten med sin mamma redan vid 14 års ålder. Farmodern som tänkt att Sandra ska flytta med hjälp av socialtjänsten när hon fyller 18 år, inser att det är ohållbart för henne att bo kvar hos pappa och hjälper Sandra att flytta ett år tidigare.

Evaluation/Coda: Idag är Sandra gift och har två barn. Hon föreläser om sin uppväxt och har skrivit flera böcker. Hon har tagit avstånd från det destruktiva i sitt liv och ser på livet med kärlek och stark tro på sig själv. Visserligen har hennes uppväxt en påverkan på henne än idag när det kommer till relationer och uppfostringsmetoder. Till skillnad från när hon växte upp har Sandra nu insett att felet inte var hennes utan att det låg i hur hennes föräldrar mådde

Vi har ju hemligheter i den här familjen (2009)

Abstract: Therése Eriksson växer upp i en lugn miljö tillsammans med sin familj med alla förutsättningar för att få ett välfungerande liv. Men när hon fyller 11 år får hon reda på att hennes mamma är alkoholist. Mamman utvecklar ett alkoholmissbruk och psykisk ohälsa. Hon har alltid varit stöttepelaren i familjen och fått allt att gå på löpande band hemma, men bryter nu successivt mot denna roll, vilken även påverkar Theréses pappa. Han får svårt att hantera vardagen men brister framförallt i att vara ett stöd för sin dotter. Theréses vardag börjar gå ut på att plåstra om och ta hand om sin mamma, agera kurator åt sin pappa och hon präglas av en känsla av hopplöshet. Under gymnasiet startar hon ett projekt – Maskrosbarnen

– som idag är Sveriges största organisation för barn som växt upp under destruktiva hemförhållanden.

Orientering: Therése bor hela sin barndom hemma med sina föräldrar samt sin storebror, som senare flyttar hemifrån. Hon är ofta hemma ensam med sin mamma som håller sig för sig själv, medan hennes pappa arbetar till sena kvällar. Vid olika tillfällen åker Therése iväg på sommarkollo där hon får fly sin verklighet – slippa leka förälder, och ta ansvar, slippa tänka och känna oro. Skolans personal och vänner är väldigt betydelsefulla för att Therése ska kunna hantera i sin vardag.

Complicating action: All den oro och hopplöshet Therése känner inombords får konsekvenser i skolan: dåliga betyg och hög frånvaro. Hon slåss med ensamhetskänslor och söker sig till alkoholen för att testa sin mammas verklighet. Hon oroar sig över att hon ska bli som sin mamma. Hennes sätt att överleva är att synas, höras och låtsas vara perfekt vilket också resulterar i att hon lätt blir gränslös. Hon skadar aldrig sig själv, trots att många i hennes umgängeskrets ofta visar upp ärrade armar.

Resolution: Therése kommer till slut till insikt: hon har rätt att må bra, trots att någon annan inte gör det. Hennes mamma flyttar hemifrån efter att hon får ett ultimatum, antingen alkoholen eller familjen. Hon träffar på sin mamma då och då, men det är nu på Theréses villkor. Dricker mamman så tar hon avstånd, är hon nykter så finns hon till. Therése accepterar att hennes mamma har två sjukdomar och att hon inte kan påverka det på något sätt.

Evaluation/Coda: Idag är Therése en ledande gestalt inom arbetet med ungdomar i riskmiljöer och har en positiv syn på sin framtid. Hon uppmuntrar alla att tänka att det är okej att må bra trots att andra inte gör det, att acceptera det man inte kan förändra och framförallt älska sig själv. Hon föreläser runt om i landet och har otaliga gånger varit med i medier.

Svinalängorna (2006)

Abstract: Susanna Alakoski växer upp i det kommunala bostadsområdet Fridhem, kallat Svinalängorna, med sina föräldrar, storebror och lillebror. Susannas mamma är den som håller ihop familjen, men hon faller så småningom offer för alkoholen precis som Susannas pappa. Tillsammans är föräldrarna fulla i perioder och Susannas uppväxt präglas mestadels av pappas våld mot mamma, urspårade fester, hunger och en ständig oro. Hennes föräldrar lyckas aldrig helt bryta sig loss från alkoholen och till sist "rymmer" Susanna med sina två bästa kompisar till en koja i skogen.

Orientering: Susanna bor hemma under hela sin uppväxt. Hon spenderar dock mycket tid utanför hemmet och sover hos kompisar trots att hon också försöker vara hemma så mycket som möjligt för att skydda sin mamma och se efter sin lillebror. Vid två tillfällen placeras syskonen i familjehem. Med två kompisar, vilkas föräldrar också missbrukar, kan hon dela sina erfarenheter från hemmet.

Complicating action: Det våld och de känslor av hjälplöshet som Susanna bevittnar hemma leder till att hon utvecklar en sorts ilska som hon får stort utlopp för när någon exempelvis retar hennes lillebror. Vardagen i fattigdom börjar leda till avundsjuka mot folk som har det bättre. Hon utvecklar även en sorts tro till Gud och ber till honom varje minut av dagen.

Resolution/Evaluation/Coda: Myndigheter blundar till en början för den misär Susanna och hennes bröder lever i. Situationen blir till sist så ohållbar att Susanna och syskonen blir akut omhändertagna vid två tillfällen under uppväxten efter det att polis slagit larm. När de kommer hem igen får föräldrarna stöd och går på regelbundna möten och Susanna tror att det är över nu. Men det är det inte. Föräldrarnas missbruk är en enda ond cirkel, de blir aldrig fria från det. Susanna flyr till skogen och gömmer sig med sina kompisar i kojans som hennes storebror har byggt.

Mig äger ingen (2007)

Abstract: Åsa Linderborg växer upp själv med sin pappa sedan hennes mamma lämnat dem när Åsa var fyra år gammal. Pappan jobbar på fabrik och har alkoholmissbruk. Inkomsten från arbetet går mestadels till alkohol; maten äter de hos farföräldrarna efter dagis. Hennes pappa tar varken ansvar för mat, hygien, kläder eller Åsas sömnrutiner. Vid 14 års ålder börjar hon ta mer avstånd från sin pappa och spendera mer tid hos mamma, hon får rutiner och de hittar på olika aktiviteter tillsammans. Hon tar så småningom studenten, får barn och skriver senare i livet en doktorsavhandling.

Orientering: Åsas barndom utspelar sig mestadels hemma hos pappan men också hos hennes farföräldrar. De spelar en stor roll i hennes liv, då de hjälper till ekonomiskt och ger Åsa kärlek. Åsa och hennes pappa är bästa vänner, men detta förändras dock med tiden. Förutom farföräldrarna har Åsa sin kusin Rosita som inte är dömande.

Complicating action: Åsas pappa är uppmärksamhetskrävande och strävar efter ständig bekräftelse av kvinnor och människor i allmänhet, och lägger därmed inte lika stort fokus på sin dotter. Åsa känner ofta ensamhet, hunger, oro och ansvar för sin pappa, framförallt efter farmoderns död. Hon vill heller inte ta hem kompisar för att undvika frågor om hur hon har

det. Hennes pappa blir arbetslös och börjar sova bort dagarna; är han vaken får han rastlösa abstinenser och fortsätter drickandet.

Resolution: Hennes pappas alkoholism slutar i nervskador. Åsa håller sig allt mer på sitt rum och börjar hata sin pappa – de slutade vara bästisar och han kunde inte riktigt ta hand om henne mer. Allting blir värre när hennes farmor dör, som både Åsa och hennes pappa älskade. Hon flyttar till mamma och byter till hennes efternamn. Hon får en familj, där hon känner sig trygg och mår bra.

Evaluation: Åsa lägger stor vikt vid att förklara och försvara sin pappas beteende. Hon menar att pappa egentligen inte var någon samvetslös person och att han inte ville lura eller utnyttja någon. Hon är tacksam över all okomplicerad kärlek och alla komplicerade erfarenheter han gett henne. Enligt Åsa är det inte pappans fel att hennes livstema har varit prestationsångest och rädsla att bli övergiven

Coda: Idag är Åsa gift och har två barn, som båda har fått lära känna sin morfars bra sidor. Hon har doktorerat, föreläst och arbetar som kulturskribent på Aftonbladet.

Kärleksbarnet (2006)

Abstract: Hillevi Wahl växer upp med sina föräldrar – en mamma som är självmordsbenägen med alkoholmissbruk och som ofta åker in på sjukhus för att magpumpas, och en pappa som så småningom också utvecklar ett missbruk. Det är vanligt att Hillevi får sova över hos dagmammor. Föräldrarna separerar när hon är fem år och flyttar ihop igen två gånger innan deras relation tar slut på riktigt. Hennes pappa arbetar mycket och hon är ofta ensam med sin mamma som dricker sig redlös om hon inte är iväg och spelar Bingo. Hillevi tar slutligen avstånd från allt det destruktiva i sitt liv när hon träffar Adam som hon får barn med.

Orientering: Hillevi bor från och till med båda föräldrarna under uppväxten. När föräldrarna separerar flyttar hon till sin mamma. Hennes mamma dricker stora mängder av alkohol, smiter ut på nätterna eller tar hem okända män i lägenheten. Hon inser aldrig vilka faror hon utsätter dottern för. Senare flyttar Hillevi hem till sin pappa igen och tar avstånd från sin mamma. Kontakten börjar i sinom tid glesna med pappa när han träffar sin nya flickvän som beskyller hans mående på Hillevi och hennes mamma. Hillevi är ofta ensam och har vänner bara för stunden, förutom Nelly, som dock inte förrän i vuxen ålder får veta vad Hillevi går igenom.

Complicating action: Hillevi gör allt för att få uppmärksamhet och kärlek, framförallt av sin mamma som har svårt för närhet, och hittar därför på sätt att bli sjuk. Vid ett tillfälle hittar hon sin mammas piller, överdoserar och får magpumpas. Hillevi får ta ansvar, städa, röja efter

fylla, ljuga för mammas chef och väcka pappa inför jobbet. Hon utsätts vid olika tillfällen för förföljelse och våldtäkter till följd av hennes mammas ansvarslösa sida. Oron över föräldrarnas missbruk hänger ständigt över hennes axlar.

Resolution: Hillevi går tillsammans med två vänner på “Onsdagsträffar” där hon bland annat får lyssna till berättelser ur Bibeln. Här börjar hennes relation till sin låtsaskompis Gud. Hon inser med tiden att hon måste välja mellan att rädda sig själv eller sin mamma, annars bryts hon ner. Hon väljer att rädda sig själv.

Evaluation: Hillevi beskriver känslor av ilska och sorg när det gäller hennes barndom och hur hennes mamma levde och förstörde sitt liv. Trots alla hemska händelser hon gått igenom på grund av sin mamma och det förakt hon känt mot henne, försvarar hon henne, eftersom mamman haft en tuff barndom och gått igenom både det ena och det andra.

Coda: Idag har Hillevi tagit avstånd från det destruktiva i sitt liv och är gift och har två barn. Hon förespråkar vikten av att ta sig loss ur destruktiva relationer för att må bra. Idag arbetar hon som journalist och föreläsare inom psykisk ohälsa och missbruk. Hon har tilldelats ett pris som delas ut till någon som utmärkt sig som en positiv förebild för barn och vuxna.

5.1.1 Sammanfattning av redogörelserna för självbiografierna

Tabell 3. Sammanfattning av redogörelserna för självbiografierna.

	Therése Eriksson	Sandra Gustavsson	Åsa Linderborg	Hillevi Wahl	Susanna Alakoski
Mamma: Missbruk (1) Psykisk ohälsa (2)	1,2	1,2		1,2	1
Pappa: Missbruk (1) Psykisk ohälsa (2)		1	1	1	1
Tillvaro och känslor	Hopplöshet, oro, omplåstring, agera kurator	Ansvar, hunger, rädsla, oro	Rutinlös men stark relation till pappa	Fara, otrygg, ansvar, oro, dagmammas	Präglas av pappas våld mot mamma, hunger, ständig oro
Bor: Ensam med en missbrukande förälder (a) Bor med båda föräldrar (b)	b	a	a	b	b
Stöd i form av relationer: Vänner (a) Familj (b) Släkt (c) Utomstående vuxen (d)	a, b, c, d	a, b, c	b, c	a, d	a
Stöd från: Myndighet (a) Skola (b) Fritidsaktivitet (c)	b, c	a, b, c	b	b, c	a, b, c
Omhändertagna eller placerade		X			X
Kriser	Dåliga skolbetyg, hög frånvaro, ensamhetskänslor, alkohol, uppmärksamhets-sökande, gränslös	Gränslös, desperat efter närhet och uppmärksamhet, bekräftelsebehov, snatteri, alkohol	Ensamhetskänslor, oro, ansvar	Uppmärksamhetskrävande, självmordsförsök, våldtäkt	Illska, hjälplöshet, avundsjuka mot de som har det bättre ställt.
Vändpunkter	Flytt hemifrån, ultimatum på mamma, inser att hon har rätt att må bra trots att någon annan inte gör det	Flytt hemifrån, inser att det inte var hennes fel utan att det låg i föräldrarnas mående	Byter till mammans efternamn men blir i vuxen ålder tacksam över pappas okomplicerade kärlek och erfarenheter han gett henne	Relation till Gud, inser att hon måste välja mellan mamma och sig själv – väljer sig själv!	Relation till Gud, omhändertagande, flyr till koja
Attityd och livssituation idag	Ledande gestalt inom arbete med ungdomar i riskmiljöer. Positiv syn på sin framtid	Gift, två barn, föreläser om sin uppväxt och författare. Ser på livet med kärlek	Två barn, föreläser, kulturskribent på aftonbladet, skrivit doktorsavhandling	Gift, två barn, journalist och föreläsare inom psykisk ohälsa och missbruk, tagit avstånd från allt det destruktiva i sitt liv	

5.2 Dramaanalys och tematisk analys

Nedan kommer vi, grundat på en tematisk analys, att ta upp hur de olika författarna skriver om ansvar och skuld; stabilitetshjälp (genom relationer, samhälle och skola); hantering och överlevnad samt vändpunkter. I det sista delavsnittet under varje rubrik utgår vi från dramaanalys.

5.2.1 Ansvar och skuld

Författarnas eget ansvarstagande som barn

Gemensamt i alla självbiografier är att författarna redan i tidig barndom fick ta mycket ansvar – för sig själva, hemmet, föräldrarna och sin skolgång. Enligt Socialstyrelsen (2013) är barn som anhöriga särskilt sårbara, dels då de är beroende av den som drabbas av psykisk ohälsa eller missbruk, dels för att de kan ha svårt att förstå orsakerna till det som händer. Barn kan i dessa situationer också komma att påverkas negativt av förändringarna i vardagen, orimligt stort ansvarstagande, bristande omsorg, svåra upplevelser och sin oro (ibid.). Detta är något vi också funnit i vår analys av böckerna och kommer att redovisa nedan.

Ansvar för föräldrarna kommer till uttryck på olika sätt, men handlar till största del om att ta hand om föräldern som är sjuk i sitt missbruk. Alla beskriver ansvars- och oros känslan som hängde över dem medan de var iväg hemifrån, men också när de väl var hemma. Det kunde handla om oro för hur mamma eller pappa mådde, eller om de ens skulle vara vid liv efter en lång skoldag.

Jag fick en tvångstanke. Varje natt var jag tvungen att gå upp fem, tio gånger för att se att hon fortfarande andades. Jag var så otroligt rädd för att hon skulle göra allvar av sina hot och försöka ta livet av sig. Och då skulle det vara mitt fel, om jag inte fanns där för att stoppa henne.

(Eriksson 2009, s. 52)

Enligt Socialstyrelsen (2013) är det vanligt att barn lägger skuld på sig själva för att föräldern/föräldrarna inte mår bra. Trots att de själva inte har möjligheten att påverka situationen och innerst inne kanske också vet om det, så kan de i många fall inte undvika känslan av skuld, då det är en universell reaktion på traumatiska upplevelser. Det är särskilt

vanligt att känna skuld när en förälder är deprimerad, återfaller i missbruk eller tappar humöret (ibid.).

Ansvar kunde i självbiografierna också handla om att ta hand om och plåstra om en berusad förälder som precis ramlat nerför trappan och slagit i huvudet, att städa undan eller plocka upp glassplitter eller hälla ut, gömma och hålla koll på alkoholen.

Susanna och Åsa förmedlar inte en lika intensiv ansvars känsla som Therése och Sandra, trots att den existerar. Susannas främsta ansvar gick ut på att skydda sin mamma från pappas slag och att få undan sin lillebror. Hon plockade undan tunga föremål och vassa knivar för att hennes pappa brukade ta det närmaste han fick tag på och kasta det mot mamman. Hon beskriver det som att hon glömde bort hur man slappnade av – hon var konstant på hjälpänn.

Åsa tog ibland mod till sig och hällde ut innehållet i pappans flaskor varpå han brukade kräva en ursäkt av henne. När hon sa förlåt fick han skuldkänslor och köpte presenter till henne. Hillevi hällde också ut alkoholen i hopp om att hennes mamma skulle sluta dricka och ta tag i sitt liv, helt utan effekt. Mamman fick tag i ny alkohol och fortsatte dricka. När Susanna trotsigt hällde ut alkoholen och bad pappan kolla på henne kom det glas flygande i luften.

Hillevi förmedlar en stark oro kring mammans drickande under barndomen då hon tog hem okända män till lägenheten som våldförde sig på henne – men också vid otaliga tillfällen på Hillevi själv, på grund av mammans bristande uppsikt och insikt under tiden hon var påverkad. Hillevi skötte sig själv när det kom till hygien och betygen i skolan, och fick tidigt i tonåren inta en vuxenroll.

[...] undra om inte ett barnhem var bättre ändå. Hur hemskt kunde det vara? Knappast värre än så här. Här var jag ju redan mina föräldrars förälder. Jag var den som var nykter och försökte se till att inte allt gick åt helvete.

(Wahl 2006, s. 133–134)

Therése beskriver hur hon fick agera kurator åt sin pappa, som var nykter, men så påverkad av mammans missbruk att han glömde av sin dotters egna oros känslor och behov. Kombinationen av alkoholism och medalkoholism resulterar i att ingen av föräldrarna är engagerad och tillgänglig på en förutsägbar och konsekvent basis (Black 1993). Enligt

Socialstyrelsen (2013) blir föräldrar upptagna av att hantera situationen som uppstår vilket innebär att fokus flyttas från barnets behov till de vuxnas problem under kortare eller längre tid. Det kan innebära att den "friska" föräldern inte har tillräckligt med tid eller ork för samvaro och samtal med barnet, eller förmåga att vara känslomässigt tillgänglig för barnet då hen själv redan balanserar på gränsen av sin förmåga och inte kan ta in också barnets känslor och behov. Detta kan i sin tur leda till att barnet tonar ner sina egna behov för att skona och ta hänsyn till föräldern, som då får ännu svårare att se eller tillgodose dem (ibid.).

Förutom ansvaret för föräldrarna fick alla fem författarna som små, på ett eller annat sätt, ta hand om sig själva och sin hygien, sina kläder och införskaffandet av mat. Sandra och Hillevi beskriver att mammorna, när de väl fick pengar, slösade bort dem på alkohol – framförallt de perioder missbruket var som värst. Therése å sin sida menar att bristen på mat hemma inte berodde på pengar, utan på att ingen tog ansvaret för inköpen. Mamma var oförmögen att ta sig ut från sin isolering och pappa var aldrig hemma då han jobbade till sent på nätterna. När han väl lagade mat så slutade det i kaos. Dock köpte han alltid med snabbmat mat hem efter jobbet.

[...] För vad skulle jag säga? Att vi ibland inte hade någon mat så att jag fick smuggla hem knäckebröd från skolmatsalen för att jag skulle ha frukost till nästa dag? Att jag tog med toapappersrullar hem som jag hittat på skolans toalett, när städerskan ställt fram extra. Eller skulle jag berätta att mamma hämtade gammalt, möjligt bröd från Konsums lastkaj? Men det gjorde hon bara när jag klagade som värst.

(Gustafsson 2006, s. 104)

De beskriver även hur de inte hade rena kläder och fick vända kläderna ut och in för att kunna fortsätta använda dem efter det att de blivit smutsiga. Sandra beskriver sitt hem som en stor röra: fönstren var täckta av plastpåsar, det låg skräp och sophögar överallt och det luktade illa i lägenheten. Therése hem blev så småningom också väldigt smutsigt, hennes mamma som tidigare varit perfektionist städade inte längre tillräckligt. Susanna beskriver ett hem i fullständigt kaos när båda föräldrarna var inne i sina perioder. Mamman och pappan varken lagade mat eller tvättade. Under de nyktra perioderna städades det för fullt, bara för att ett par dagar senare bli lika smutsigt.

Hos Åsa var situationen annorlunda. Mat fick hon hos farmor och farfar, hos pappa blev hon mätt på godis. Hennes pappa dammsög, tvättade fönster och höll fint i lägenheten – grannarna skulle se hur fint de hade det. Hon hade det rent hemma, men det var dåligt med personlig hygien och kläder. De få kläder hon hade blev, och förblev, smutsiga såvida inte hennes faster tog över tvätten.

De flesta fick även ta eget ansvar över skolgången. Sällan kunde vi urskilja att föräldrarna motiverade och hjälpte till med skolarbetet. Det var inte heller någon som hade klara rutiner och gränser, Åsa beskriver det såhär:

[...] Jag förstod att vanliga föräldrar pratade så där till sina barn. Så pratade inte pappa. Lördagsgodis, läggdags, veckopeng, galonbyxor och då får du inte gå ut förrän du städat ditt rum, var okända regler för oss båda. Han tjatade aldrig, röt inte ifrån, visade sällan irritation.

(Linderborg 2007, s. 38)

Hos de andra författarna existerade knappt någon kommunikation med föräldrarna vilket också ledde till att inga gränser och rutiner existerade då föräldern/föräldrarna var inne i sitt missbruk. Detta ledde till att alla författare hittade egna rutiner som skulle komma att hjälpa dem i vardagen.

Föräldrarnas skuld och ansvar

I det här avsnittet har vi använt oss av Lomans sjätte och åttonde punkt. Här har vi undersökt vem författarna ger skulden för deras svåra barndom och föräldrarnas försummelse. Vi har kommit fram till att de skuldbelägger mödrarna mer än fäderna. Kanske beror detta på att det är kvinnor själva som skriver, alternativt de klassiska föreställningarna om ansvar där mamman är den som förväntas ta hand om hushållet. Skuldbeläggningen kan dock också förändras över tid. Många gånger beskriver författarna känslor av vrede och förakt mot sina föräldrar, men under bra perioder tog de vara på tiden med den för tillfället nyktra föräldern och beskriver lyckligt hur annorlunda vardagen blev. Hur författarna framställer sina föräldrar förändras och återgår under bokens gång, vissa stunder är föräldern oduglig, hemsk, elak och värre än alla plågor i världen och vid andra, korta sekvenser, är föräldern den mest älskvärda, snälla och kärleksfulla människan i världen. Fäderna betraktas i något fall istället som offer, till exempel Therése pappa som varken handlar eller städar, jobbar övertid och håller sig

undan hemmet, trots att han borde ha trätt in då han också har ett ansvar över sina barn. Han skuldbeläggs dock inte, utan framställs snarare som ett offer.

Utifrån de utdrag som presenterats ovan kan vi se att alla författarna berättar att de på ett eller annat sätt bar på stora ansvars känslor inom många olika områden. Det som skiljer dem åt är framställningen av ansvarets omfattning och på vilket sätt ansvaret kom till uttryck. Känslan av “det är ju jag som är barnet, det är de som ska ta hand om mig!” är återkommande hos Therése, Sandra, Hillevi och Susanna.

Åsa framställer däremot aldrig sin pappa på samma sätt. Hennes berättelse är ursäktande, hennes pappa var ju en bra människa – den bästa pappan för henne! Han var hjälten, den som gjorde allt för (vad han trodde var) hennes bästa. Han blev sällan arg eller irriterad, och Åsa fick göra vad hon ville. Han var alltid närvarande men också konstant full. Hon upplevde det mesta som de andra författarna också upplevde, ändå beskriver hon honom väldigt ömt.

5.2.2 Stabilitetshjälp

Det nära nätverket

I det nära nätverket hade alla fem författarna någon att vända sig till – familjemedlemmar, släktingar, vänner från skolan eller fritidsaktiviteter, utomstående vuxna, Gud eller husdjur.

Sandra, Therése och Åsa hade vuxna i nära släkt som fungerade som stöd, som kände till allt och som kunde ge dem tröst, kärlek, omvårdnad och närhet.

Att vara på Österlen på somrarna med farmor var mitt andningshål. Där fick jag fasta tider, lugn och ro och inte minst kärlek.

(Gustafsson 2006, s. 72)

Susanna och Hillevi hade däremot ingen “fast” vuxen som såg till dem på det sättet. Dock flydde Hillevi vid ett tillfälle till en väns mormor mitt i natten och stannade där i tre veckor, och Susannas bästa kompis storasyster var den enda “normala” under onormala omständigheter. Hon lärde tjejnerna att städa och berättade även för Susanna att hennes föräldrar var periodare.

Hillevi hade inga fasta vänner som de andra författarna – hennes vänner fanns bara där för stunden. Hennes barndomsvän Nelly fungerade dock som ett stöd trots att hon inte fick veta vad som pågick. Susanna, Sandra och Therése hade alla vänner som kände till deras situation och som de kunde vända sig till för att ventileras den – men de fick lova att inte berätta deras historier för någon vuxen. Susannas vänner förstod vad hon gick igenom då de växte upp under liknande förhållanden, medan Sandras och Therése vänner inte hade någon aning om hur det var. Det var inte förrän på gymnasiet som Therése lärde känna en tjej som hade gått igenom precis samma sak som hon; den vänskapen blev betydelsefull. Först på mellanstadiet blev Åsa vän med Helene, som försvarade henne när hon hamnade i utsatta situationer och som betydde mycket för Åsa då hon inte hade någon annan.

Susanna och Hillevi hade även en relation till Gud som förstärktes ju äldre de blev – trots att föräldrarna inte sade sig tro på någon högre makt. Bönerna till Gud fungerade som något slags livboj mitt i allt det hopplösa.

Therése och Susanna är de enda författarna som har syskon – båda har en storebror och Susanna har även en lillebror. Syskonrelationer fungerar som ett stöd, då man går igenom saker tillsammans och vet att man inte är ensam – men Susanna fick även agera som skydd för lillebrodern. Theréses bror är nio år äldre och porträtteras som en vuxenfigur för henne. Han förstod vad Therése gick igenom och ställde alltid upp för henne, medan Susannas storebror höll sig borta från hemmet lika mycket som Susanna försökte göra, och han framställs inte alls som ett stöd på samma sätt som Theréses storebror.

Therése och Åsa hade båda “bästis”-relationer till sina pappor. Therése umgicks väldigt mycket med sin pappa när han väl var hemma från arbetet. Han visste allt om henne och de hittade alltid på saker tillsammans. Innan Therése mamma blev alkoholist och fick psykiska problem var också hennes mamma väldigt social och mån om att hitta på aktiviteter med Therése. Ju sämre hennes mamma mådde, desto sämre blev relationen även med pappan – han var sig inte lik i perioder.

Åsa och hennes pappa pratade om allt möjligt tillsammans och hade en väldigt nära relation då de delade säng fram tills hon fyllde 10 år. Susanna beskriver en bra relation till mamma i början av boken men den försämras och-försvinner så småningom. Ingen annan av författarna nämner någon särskilt bra eller stark relation till föräldrarna.

Hillevi och Susanna hade båda hundar som betydde väldigt mycket för dem och som de kunde finna tröst och känna trygghet hos.

Socialtjänstens stöd

Sandra, Therése, Hillevi och Susanna förmedlar alla känslan av hopplöshet, otillräckligt professionellt stöd och tvivel på sig själva och sina egna problem. Något som tydligt framkommer under analysen gällande interventioner från olika tjänstemän och myndigheter är att trots flera tecken och dokumenterat material såsom journalanteckningar om barnets fysiska och psykiska mående, så vidtogs under många år inga akuta åtgärder – i alla fall inte några som barnen kände till. Skol- och vårdpersonalens och övriga myndigheters oförmåga att lyssna och/eller ingripa ledde till att många av författarna slutade ha tilltro till vuxna och slutade att berätta saker för dem. De då hjälplösa barnen möttes i stället av budskapet att allt var normalt:

Jag pyste ut händelser till omgivningen ibland och höll inne andra gånger. Jag förstod inte min egen situation, så varför skulle någon annan göra det? Jag hade ingen tilltro till andra vuxna [...] Jag var ensam, samtidigt som jag trodde att alla andra förstod. Såg inte hela världen vad som pågick? Syntes det inte i mitt ansikte? Men om alla redan visste men inte tog mig därifrån, så måste det betyda att det var okej att stanna där. Så måste det vara.

(Gustafsson 2006, s. 108)

Både Sandra och Susanna blev visserligen omhändertagna av socialtjänsten flera gånger under sin uppväxt, men hjälpen kom inte när behovet och desperationen var som störst – den kom sent och varade inte länge. En stor besvikelse över, och misstro till samhället präglar stora delar av självbiografierna. Susanna berättar om ett misslyckat försök från socialtjänstens sida som äntligen skulle ta tag i deras situation. Tyvärr kom det direkt efter pappans delirium, då båda föräldrarna blev väldigt rädda och höll sig nyktra ett tag.

Skolan hade slagit larm. Leena har så mörka ringar under ögonen och säger att hon inte sover på nätterna [...] Socialtanterna la inte märke till uppgörelserna som låg kvar på soffbordet eller hoten som hängde kvar i luften. De spelade blinda och sa

inget om mammas färgglada pannkaksblåmärken. De satte sig ner på en av de viktigaste frågorna [...] Jag pekade på mammas spruckna läpp och försökte visa dem hålen i väggarna och på golven. Men snälla, ser ni inte att vi nästan håller på att dö? [...] Det ser ju bra ut det här, men kom nu ihåg att hålla er nyktra. Ja och tänk. Vi som hade tänkt komma med en liten överraskning, men vi verkar inte behövas alls. [...] Jag sprang ut efter dem. Stopp, vänta, jag vill förklara. Men när de vände sig om och vinkade förstod jag att jag befann mig på en annan planet. [...] De gjorde en aktanteckning när de kom fram. Nej, det syntes inga fel på barnen. Nej det fanns inget att anmärka på. Det var falskt alarm. Skolan måste lära sig att skilja på pedagogiska problem och andra.

(Alakoski 2006, s. 226, 227, 228)

Även hälsovårdens brister i många avseenden, speciellt i Theréses fall, omtalas. Vid mammans självmordsförsök reagerar ingen – ingen kurator eller självhjälpgrupp sattes in, än mindre frågade någon hur det stod till hemma och hur Therése mådde.

Jag trodde att någon skulle hjälpa oss [...] Men samma dag som mamma kom hem förstod jag att ingen orkade, eller hade lust, att säga stopp. Alla på sjukhuset tyckte att det var okej att jag skulle bo med mamma och pappa, som inte ville se att jag snart inte orkade längre.

(Eriksson 2009, s. 75)

Det är dock ingen som, i de fall där det inte varit alldeles uppenbart att interventioner behövdes, reflekterar över att olika myndigheter som anklagas för att ha blundat för författarnas situation kanske i första hand inte ens hade tillräckligt med information om läget. Som barn kan man tro att alla kan se det på en, men i många fall är det inte så lätt då barn som växer upp med föräldrar med framförallt missbruksproblematik eller psykisk ohälsa är bra på att dölja det som händer hemma i solidaritet och lojalitet med föräldrarna. För många barn krävs det bara att någon ställer frågan, men om ingen gör det kommer de inte heller att berätta.

Skolans stöd

Therése, men också Hillevi, var de som trots allt fick det kanske mest adekvata stödet – Therése lärare Ingrid uppmärksammade hennes problem och hänvisade henne till kuratorn

Petra som gjorde vardagen lite lättare. Ändå växte Therése upp mitt under finanskrisen på 90-talet då man gjorde nedskärningar på bland annat elevvård. Det är möjligt att man vid den tidpunkten hade förstått vikten av denna typ av stöd genom ny kunskap och att man trots nedskärningarna försökte fortsätta sin verksamhet med att uppmärksamma barn. Therése kände att Petra förstod henne, bara genom att finnas där ingav hon känslan av tröst. Att ha en god relation till en kompetent vuxen är också enligt forskningen av största vikt och fungerar som en skyddsfaktor, då det ger stöd och trygghet (Andershed & Andershed 2005).

Hon var bara sån, en sån som man fick förtroende för, en sån som tjatade och varje dag frågade hur man mådde, varför man skolkat eller kommit för sent. Hon var en sån som tog oss i rökrutan varje dag och ringde till föräldrar, en sån som körde runt med bilen på kvällen för att se om någon av hennes elever låg däckad i någon park. Jag hade svarat tusen gånger att allt var bra, hade lagt på det falska leendet och försökt bevisa för henne att det inte fanns några problem. Men Ingrid var sån som inte gav sig, hon såg igenom mina falska leenden [...] Kuratorn Petra blev den enda fasta punkten när allt annat gungade. Petra kunde hårbärgera och lyssna, hon kunde ställa krav och bli arg. Hon blev en otroligt betydande person i mitt liv, en av dem som hållit mig flytande, vägrat att låta mig gå under.

(Eriksson 2009, s. 25, 26)

Hillevis klassföreståndare var också en uppmärksam person som märkte att Hillevi varit borta mycket från skolan, och efter två veckor letade hon upp henne.

Jag tror hon kan ha räddat livet på mig då. Inte för det skulle hjälpa med ett gympass, men just det, att hon inte tänkte låta mig ligga och ruttna bort.

(Wahl 2006, s. 186)

Hon fick sedan kontakt med en skolpsykolog som skickade henne till barn- och ungdomspsykiatri. När hon blev för gammal för BuP ordnade hennes kurator fortsatt stöd, precis som Petra ordnade en ny kontakt till Therése på ungdomsmottagningen när hon slutade nian. Ingen av de andra författarna nämner denna typ av stöd. Kanske fanns det inte på samma sätt under deras uppväxtår? Kanske var det inte lika uppmärksammat då som under 90-talet, och kanske hade Hillevi, eller också Therése, bara tur som hade extremt uppmärksamma klassföreståndare.

I skolan hade Therése väldigt hög frånvaro och hemuppgifterna blev lidande, samtidigt som känslor som “om jag bara fixar mina betyg så slutar mamma gråta” infann sig. Sandra, Susanna, Åsa och Hillevi var däremot stjärnelever. Duktiga och skötsamma i skolan, trots att föräldrarna inte riktigt förespråkade det. Ändå fick Hillevi alltid beröm av föräldrarna när hon varit duktig i skolan, liksom Åsa av sin pappa. För många blev skolan en räddning och en tillflykt, ett ställe där de kunde få utlopp för kreativitet och intelligens – där de var duktiga på något och där de fick beröm för det.

Jag klamrade mig fast vid skolans väggfasta rum och rutiner. Jag ville inte gå hem när mamma och pappa var fulla.

(Alakoski 2006, s. 212)

Samhällets skuld och ansvar

I det här avsnittet har vi använt oss av Lomans fjärde, sjätte och sjunde punkt. Det finns en genomgående längtan i alla böcker som handlar om att bli sedd och räddad. Besvikelse uppstår hos författarna gång på gång när de tror att “det är nu räddningen kommer, detta kan de ju inte ha missat!”, men ingenting händer. Vården, socialtjänsten och skolan framställs i sådana fall inte bara som syndabock utan även som förövre då de inte tog tag i de tidiga tecken och signaler, som föräldrarna men också barnen sände ut till omgivningen. Författarna går igenom motgång efter motgång, samtidigt som många har en trygg hamn hos vänner, släktingar eller kurator. Skuldbeläggningen ser olika ut, i Theréses fall fångade skolan upp henne men vården vägrade ta emot hennes mamma vilket gör att vården, tillsammans med socialtjänsten, framställs som den riktiga skurken. Enligt de andra böckerna brister både skolan och samhället i stort, vilket får närmast förödande konsekvenser för författarnas tillit till vuxna och de hamnar således också i en inre konflikt med sig själva. Samtidigt med sin längtan efter andra vuxna, gjorde deras brist att de inte riktigt kunde slappna av och ta emot bekräftelsen.

Jag hade ingen tilltro till andra vuxna, även om jag tyckte väldigt mycket om många vuxna och gärna ville ha deras bekräftelse.

(Gustafsson 2006, s. 108)

Dessa barns uppenbara ansvarsförmåga, sinne för organisation och förmåga att sätta upp och uppnå mål är inte egenskaper som gör att man skickar dem till skolkuratoren i första hand

(Black 1993). Därför kanske barnen i många fall också hamnade mellan stolarna, om det inte var alldeles uppenbart att något inte stämde. Dock finns det beskrivningar i böckerna som tydligt pekar på att omgivningen måste ha sett, eller åtminstone anat att något inte stod rätt till vilket också leder till konflikt mellan människa och samhälle.

5.2.3 Hantera och överleva

I detta avsnitt kommer vi att visa hur de olika författarna beskriver sina strategier för att hantera och överleva sina föräldrars missbruk och de situationer de försattes i på grund av detta.

Hantera genom att agera

Överlevnadsstrategier, relationer och aktiviteter, som hjälpte författarna att hantera sin tillvaro utgör en stor del av deras berättelser.

En strategi som är genomgående i alla böcker är att anpassa sig och justera sitt beteende utifrån föräldrarnas humör. På något vis handlar det även om acceptans av föräldrarnas beteende, man vet att föräldern i sitt sjuka tillstånd är som den är och istället för att göra situationen ännu värre väljer man att dra sig undan till sitt rum eller flytta på sig när föräldern passerar, för att i nästa stund hålla föräldern i handen och försöka trösta.

Jag vågade inte vända mig till henne eftersom hon var så lynnig. Jag försökte mest hålla mig ur vägen.

(Gustafsson 2006, s. 88)

Många av författarna törstade efter närhet men framförallt uppmärksamhet, både från vänner och vuxna, vilket också blev till en viktig överlevnadsstrategi. Sandra och Hillevi hittade på bus för att bli sjuka eller beklagade sig över diffusa symtom, medan Therése och Susanna funderade på om självmordsförsök kunde leda till lite uppmärksamhet, närhet och omtanke från föräldrarna sida.

En sommar nere på Österlen vaknade jag på natten med magknip, vilket jag hade ofta. Men nu var farmor på middag i huset på andra sidan gatan. Jag ringde dit och klagade så till den milda grad att hon till slut kom hem. Jag kved och suckade och

slutade inte förrän på akutmottagningen i Simrishamn. Nödvändigt? För min fysiska hälsas skull: inte det minsta. Mentalt? Absolut. Det här var mina strategier för att stå ut med livet.

(Gustafsson 2006, s. 85)

Om ni skulle varit vakna nu skulle jag ha drunknat så att ni äntligen skulle ha sett mig.

(Alakoski 2006, s. 213)

Åsa visar däremot inga tendenser till att söka uppmärksamhet på detta sätt, antagligen då hon fick mycket uppmärksamhet av hela pappans släkt som tyckte synd om henne för att hon blivit lämnad av mamman. Det kunde handla om extra presenter, mycket beröm och vuxna som engagerade sig i henne. Hon fick även mycket uppmärksamhet av pappan, som trots att han ständigt var full konverserade med henne om allt som fick henne att känna sig viktig. När Åsa sedan flyttade till mamman fick hon uppmärksamhet genom familjeaktiviteter.

Therése beskriver sitt dubbelliv som en mardröm, hur tufft det är att slitas mellan två världar, tankarna kunde skifta från vilka kläder hon skulle ha på sig till vad hon skulle göra om mamman dog. En av hennes överlevnadsstrategier gick ut på att hålla masken utåt.

Mitt sätt att överleva hade alltid varit att höras och synas, låtsas att jag var den perfekta tjejen, med massor av kompisar, nya killar varje vecka, snygga kläder.

(Eriksson 2009, s. 24)

Också Sandra nämner behovet av framförallt killars uppmärksamhet. Sökandet efter bekräftelse slutade med att hon hade otaliga förhållanden som inte varade länge; det enda hon ville egentligen var att få närhet, som en kompensation för sin distanserade mamma.

Utöver sökandet efter uppmärksamhet och bekräftelse nämner vissa av dem också vissa beteenden som gjorde det möjligt för dem att hantera vardagen. Sandra använde sig tidigt av humor för att hon inte orkade känna efter hur illa det var. Hon gjorde narr av sin mamma framför sina kompisar, imiterade hennes utbrott och visade hur hon vinglade när hon var full. Therése, Sandra och Hillevi dagdrömde sig bort och fantiserade om en verklighet där de kände sig trygga och bekväma, i en miljö där någon tog hand om dem och brydde sig. Therése fick utlopp för sina känslor genom en internetblogg och en vanlig dagbok. Det var ett sätt för

henne att få ordning på sina tankar och sortera dessa i olika fack. Hillevi och Sandra skriver om hur skönt det var att gråta.

När jag var på kollo tog jag tigerbalsam under ögonen så att tårarna började rinna, och vinglade sedan till en tjej i personalgruppen och sa att jag slagit mig i huvudet. Och när jag satt där i hennes knä och blev kramad grät jag plötsligt på riktigt och det var så skönt.

(Gustafsson 2006, s. 79)

Det var skönt med sorgliga låtar. Det var skönt att gråta. Då var det något som släppte.

(Wahl 2006, s. 96)

Hantera genom aktiviteter

Gemensamt för samtliga författare är att de fått stöd genom aktiviteter under uppväxten. Aktiviteterna fungerade som antingen meditation eller ett ställe där man kunde vara sig själv och slapp bry sig om allt det ytliga. Therése spelade badminton och Hillevi och Susanna simmade – och de var alla väldigt duktiga på det de gjorde. Att vara bra på eller duktigast i något gav dem självförtroende och hopp. Therése som kom från en välbärgad familj hade ekonomin för aktiviteter såsom teaterskola, utlandssemester och sommarläger. När hon var iväg lekte livet och alla problem var borta, det blev en tillflyktsplats för henne. I gymnasiet startade hon projektet ”Maskrosbarnen”, som hon lade ner all tid och energi på – hon hade äntligen hittat något som hon brann och skulle kämpa för.

Sandra fick ofta avstå från aktiviteter då pengarna inte räckte till antingen själva aktiviteten eller matsäcken. Däremot var hon på konfirmations- och sommarläger där hon fick mycket omtanke, kärlek och respekt. Hillevi gick på onsdagsträffar, ett fritidshem för barn, där de fick höra berättelser ur bibeln. Åsa nämner inga egentliga aktiviteter, men hittade via politiken en gemenskap, en tillflykt som fungerade för henne.

Jag började följa med mamma på partimöten. [...] Partiarbetet blev ett meningsskapande gemensamt projekt [...] Jag var tonåring men behövde inte grubbla över meningen med livet eller vem jag var. Socialismen gav mig fasta steg på jorden.

(Linderborg 2007, s. 182)

Överlevnadsstrategierna

I det här avsnittet har vi använt oss av dramaanalys och Lomans fjärde, femte och sjätte punkt. Här har vi sett på hur författarna hanterade motgångar och besvikelser, vilka strategier de använde för att få ordning på sina liv samt om förloppet beskrivits som kausalt. Vi kan se att författarna alla, på ett eller annat sätt, kämpade med sig själva – en del hade självmordstankar, och fyra av dem suktade efter uppmärksamhet. De hittade alla olika sätt att hantera sin vardag på, det handlade om småsaker eller aktiviteter de var bra på som kunde ge dem ny energi som räckte ett tag. Att de alla utvecklade sina egna överlevnadsstrategier ses som kausalt utifrån den situation de levde i – först kommer motgångarna och sedan kommer strategierna. Utan dem hade de kanske inte heller kunnat utvecklas och växa upp till att bli de personer de blev.

Även betydelsen av de olika strategierna förändras över tid. Therése tyckte till exempel till en början att det var jobbigt att skriva dagbok och behöva bli påmind om allt det dåliga, vilket ledde till att hon ifrågasatte sitt eget skrivande. Med tiden började hon dock finna det terapeutiskt. Även de olika aktiviteternas betydelse förändras över tid för författarna, men faktum kvarstår att det under en period i deras liv fungerade som en räddning.

5.2.4 Vändpunkter

Författarna beskriver olika sorters vändpunkter under sina liv. En vändpunkt alla berättar om är när de inser att de inte behöver vara kvar i allt det destruktiva och tar avstånd från den missbrukande föräldern.

I Theréses berättelse finns två viktiga och stora vändpunkter, den första när hon vid 11 års ålder inser att hennes mamma är alkoholist.

Vi stod under samma spaljé som du tidigare hade vinglat på och du tog ifrån mig rätten att vara barn. Jag var elva år, hade precis fått min mens och hade så otroligt många frågor.

“Therése, mamma är alkoholist.” Hur ska man som elvaåring kunna förstå att några få ord kan förändra hela ens liv?

(Eriksson 2009, s. 14)

Den andra vändpunkten kom när hon bestämmer sig för att ta avstånd från sin mamma.

Om hon inte ville sluta dricka spelade det ingen roll hur många läkare, psykologer, terapeuter eller socialsekreterare jag ringde. Det skulle inte göra någon skillnad om jag gav upp mitt liv. Jag hade lovat att aldrig svika mig själv, det största sveket jag kunde göra var att fortsätta. [...] Även om hon var min mamma så var det inte värt att offra livet för henne.”

(Erikson 2009, s. 201)

Susanna upplevde en vändpunkt under en påskuppvisning med flöjtorkestern som hon hade sett fram emot och som hennes föräldrar skulle bli väldigt stolta över. Hennes föräldrar var fulla, sov och missade därmed även hela föreställningen.

Sedan kom applåderna som inte var till mig. Men jag neg som vi hade lärt oss [...] Inte gråta, inte gråta. Jag smög iväg från teatern. Det var när jag cyklade hemåt som jag fattade att allting nog var värre än jag visste.

(Alakoski 2006, s. 176–177)

För Hillevi triggades en vändpunkt igång under konfirmationslägret med en berättelse om förlåtelse.

Då steg Petrus fram till honom och sade: Herre, hur ofta skall jag förlåta min broder, när han syndar mot mig? Är sju gånger nog? Jesus sade till honom: Jag säger dig: Inte sju gånger, utan sjuttio gånger sju [...] Bara sju gånger sjuttio? Jag räknade snabbt i huvudet, det blev fyrahundranittio. Det var ju bara en gång om dagen knappt i ett och ett halvt år! Herregud det hade jag passerat för länge sedan! Jag behövde inte förlåta mamma mer. Jag hade förlåtit henne alldeles tillräckligt och mer därtill. Plötsligt kände jag mig förvånansvärt fri.

(Wahl 2006, s. 159-160)

Hon kom hem från konfirmationen och hittade sin mamma sovandes i köket mitt i sin egen spya och utspillt vin över halva bordet. Allt hon kunde tänka var att hennes mamma höll på att gå under, och om hon själv stannade skulle hennes mamma dra ner henne också i skiten.

*Jag var tvungen att välja. Antingen försöka rädda henne, eller rädda mig själv.
Det var inget svårt beslut. Jag packade en väska med skolböcker och kläder och lade
en lapp framför hennes fötter på köksgolvet. Jag sticker nu. Jag flyttar till pappa [...]
Det var en av de sista gångerna jag såg henne i livet.*

(Wahl 2006, s. 161)

Åsa, som i sin bok mer försvarat sin pappa beskriver en vändpunkt när hon började känna hat för honom i tonåren.

*Han fick mig att känna hat. Som när han vattenkammade håret i väntan på Sonja [...]
När han stapplade iväg till skafferiet för att svälja ett par klunkar med en ful grimas
[...] Jag skämdes över hur han utnyttjade farmor och farfar utan att någonsin säga
tack [...] Han var inte längre en älskvärd excentriker. Han var svag.*

(Linderborg 2007, s. 180-181)

Detta ledde till att hon tog mer och mer avstånd från honom, och också bytte efternamn från pappans till mammans. Hon beskriver ytterligare en vändpunkt när hon blev äldre, vilket kanske kan förklara känslan av det ursäktande för pappan hon förmedlar i sin berättelse.

*Det förakt och den förtvivlan jag kände som tonåring förbyttes till känslor av ömhet
och skuld.*

(Linderborg 2009, s. 212)

5.3 Sammanfattning av resultat och analys

Vår genomgång av tidigare forskning visar att barn till föräldrar med missbruk löper större risk än andra för egna psykiska och sociala problem, kriminalitet, skolproblem, eget missbruk och dålig självbild (Andershed & Andershed 2005; Mortensen 1995; Stattin & Andershed 2002). Alla våra författare hade visserligen problem med minst två av dessa områden, de flesta kämpade med dålig självbild men visade trots det kärlek till sig själva genom att bestämma sig för att ta hand om sina liv och ha det bättre än föräldrarna. Många av författarna drack också alkohol under en period för att testa föräldrarnas verklighet och bedöva sina känslor. Therése upplevde skolproblem men klarade ändå av att ta studenten, och de andra fyra författarna var påfallande duktiga i skolan. Överlag beskriver självbiografierna en drivkraft, som märks genom att författarna tog tag i sig själva och tog sig ut ur destruktiva

beteenden och situationer när de insåg att det inte håller i längden. Lönnroths (1987; 1990) definition av maskrosbarn (se 1.3.2) skulle kunna appliceras på dessa författare, då de utvecklade och stärkte sin autonomi och kunde bemästra sin omgivning.

De forskare som hävdade att miljöfaktorer och låg social status borde undersökas när man söker efter förklaringen till dessa barns svårigheter (Lagerberg & Sundelin 2000) kan få stöd av Susannas berättelse, som till stor del handlar om fattigdom, låg social status och arbetarklass utöver föräldrarnas missbruk. Samtidigt såg vi att första delen av Thereses barndom utspelade sig i ett välbärgat hem med alla förutsättningar för ett bra och välfungerande liv men att saker och ting ändå blev svåra för henne att hantera. Alltså behöver inte miljöfaktorer alltid spela någon större roll när världen rasar.

Enligt Black (1993) visar mycket forskning visar att barn i alkoholistfamiljer löper större risk att själva bli alkoholister, varpå detta problem eller denna sjukdom kan sträcka sig över generationer. Detta kan i och för sig stämma, men intrycket vi fick av våra böcker är att alkoholismen tar slut med författarnas föräldrageneration. Förutom Susanna där slutet är oklart, berättar alla författare hur de tagit avstånd från sina föräldrar och varit strikta med att inte låta alkoholiserade morföräldrar vara i närheten av sina barnbarn.

Vi kan konstatera att författarnas uppväxt skildras som präglad av mycket oro och att barnen tog ett stort ansvar för i princip hela sin tillvaro. Alla författare påverkades på ett eller annat sätt negativt av föräldrarnas missbruk, men de hittade olika strategier för att hantera detta och skydda sig själva. Ett sätt var att söka närhet, kärlek och trygghet, ett annat att göra all uppmärksamhet till bra uppmärksamhet. Genom att engagera sig i olika aktiviteter kunde de komma hemifrån, glömma hemsituationen för stunden och få ny energi. För de flesta författarna blev skolan en tillflyktsort, där de kunde få utlopp – och beröm – för sin “duktighet”. I skolan uppmärksammades även två av våra författare av sina klassföreståndare och fick mycket bra stöd av sina respektive kuratorer. Om det faktiskt var så att den typen av stöd inte fanns på samma sätt, eller att man inte kände till dessa problem lika mycket under de andra författarnas uppväxt, vilket gjorde att de inte fick samma typ av hjälp, så blir här kopplingen till socialkonstruktionismen väldigt tydlig; vår kunskap om olika fenomen är socialt situerad då den är producerad i specifika, sociala, politiska och kulturella sammanhang (se 3.1) vilket innebär att kunskap och information ser olika ut under olika tidsperioder och samhällets faser.

Likaså kan vi i resultatet se skymtar av teorin (se 3.2) om att identiteter inte uppfattas som konstanta eller givna utan konstrueras och omskapas i förhållande till vilka vi vill vara och hur vi vill bli uppfattade i olika sociala kontexter (Larsson, Sjöblom & Lilja 2008), då våra författare förändrade sina identiteter beroende på situationer de försattes i. För att överleva visade de sig vara starka, glada och tuffa utåt när de var med sina kompisar, medans de i en vuxens sällskap inte alls var lika tuffa; en längtan efter uppmärksamhet och kärlek infann sig.

Enligt Brodin (2008) har de som klarat en svår barndom haft någon vuxen som de kunnat vända sig till och känna förtroende för. Våra fem författare har på något sätt haft någon vuxen och ett stödjande nätverk de kunnat vända sig till, samtidigt som de i olika grad tappat förtroendet för utomstående institutioner och vuxna. Som nämnt i den tidigare forskningen som presenterats kan trygga relationer i familjen och/eller annan stödjande vuxen vara grundläggande (Socialstyrelsen 2016), och om man då, som våra författare, tappar förtroendet för just dessa är det också svårt att få eller tillgodogöra sig stöd och hjälp som ju faktiskt är väldigt viktig för att minska risk- och stärka skyddsfaktorerna (ibid.). Våra författare har, trots bristen på tillgängliga vuxna, klarat sig mot alla odds. Det kan tänkas att dessa författare hade en stark motståndskraft och andra skyddande förhållanden i omgivningen som samspelade på olika sätt och fick risken för skada att minimeras (Andershed & Andershed 2005; Lagerberg & Sundelin 2000).

En stor besvikelse över samhällets insatser präglar däremot samtliga fem självbiografier. De flesta gav olika signaler som ingen reagerade på, vilket ledde till misstro mot andra vuxna och en känsla av att deras hemförhållanden normaliserades av omgivningen.

Då vår teori uppmanade oss att söka efter vändpunkter i berättelserna (se 3.2) gjorde vi även detta och såg att författarna beskriver viktiga och stora vändpunkter när de bryter kontakten med föräldern som missbrukar; de kommer till insikt i att de inte kan hjälpa föräldern om denne inte själv vill bli hjälpt eller ens inser sitt behov av hjälp. Alla beskriver frigörelsen som en lättnad, då de kan börja fokusera mer på sig själva och blicka framåt. Andra vändpunkter som beskrivs är när man inser att föräldern är alkoholist och den bild man haft av sin förälder och familj som perfekta går i kras, men också då relationen med föräldern senare får ny substans. Det framkommer också att författarna som vuxna fick lättare att hantera sin barndom när de insåg att de inte hade någon skuld i föräldrarnas missbruk – det låg helt och

hållet hos föräldrarna och i de val de gjorde; alternativt att skulden inte heller låg hos föräldrarna utan hos den sjukdom de drabbats av. Författarna berättar också att de som vuxna själva kan välja om och när de vill träffa sina föräldrar, och att det i så fall sker på deras egna villkor. Dessa vändpunkter medförde ännu en modifiering av författarnas identiteter (Riessman 2008). Genom vändpunkterna kunde vi också få bekräftat att en livshändelses mening inte är konstant och given utan hela tiden utvecklas och revideras i takt med att andra livshändelser påverkar en (ibid.).

6. Avslutande diskussion

Vi har i detta arbete undersökt hur fem kvinnor i sina självbiografier valt att skildra sin uppväxt med en eller två missbrukande föräldrar. Genom att använda oss av självbiografisk litteratur har vi kunnat få del av författarnas egna berättelser om sina upplevelser och erfarenheter. Vi ville veta hur författarna beskrev att de påverkades av en eller två föräldrars missbruk under uppväxten, eventuellt stöd och hjälp samt viktiga vändpunkter i deras berättelser.

Vi har under analysen fått fram mycket intressant, som visar att tidigare forskning inom området inte alltid stämmer. Visserligen handlar forskningen om *möjlig* inverkan på barn och uppväxt och det framhålls att utfallet varierar delvis för att barn är olika sårbara. Det är intressant att se hur våra författares berättelser i viss mån bekräftar en negativ inverkan av föräldrars missbruk men att de också visar hur den går att hejda. I det senare reflekterar flera av självbiografierna istället forskningens bild av maskrosbarn och deras motståndskraft.

Även om berättelserna visar på stora likheter kan resultatet ändå inte generaliseras och appliceras på alla maskrosbarn. Dessa berättelser är våra fem författares sanningar; ingen kan säga att deras individuella upplevelser, beskrivningar och förklaringar är rätt respektive fel, vilket stöds av vårt teorival.

Våra författare har genom sina texter inte bara visat på olika förmågor som definierar maskrosbarn, utan också i några fall explicit definierat sig själva som sådana. Det behöver inte betyda att man framställer sig som ett offer – snarare tvärtom; det visar på en god förmåga att hantera svåra upplevelser men också på en känsla av samhörighet med andra som gått igenom liknande saker.

Theréses syfte med boken kan ha varit pedagogiskt, Åsas att ge sin pappa upprättelse och Susanna kanske ville visa vad fattigdom och ojämlikhet innebar på 1960-talet och hur det var att tillhöra arbetarklassen. De flesta kanske också skrev med ett politiskt budskap; att påverka socialpolitiken eller påkalla socialtjänstens uppmärksamhet. Trots att våra fem författare troligen haft olika mål och skrivit sina böcker i olika syften så förefaller alla haft en drivkraft i viljan att få ut sin berättelse och belysa problemen som finns i denna typ av uppväxtförhållanden.

Vi kan förstå varför barn till missbrukare sägs löpa större risk att själva hamna i ett missbruk eller kriminalitet, och utveckla psykisk ohälsa – då klimatet i hemmet ofta är hårt, kallt, avvisande och känslolöst. Vi har dock visat att det inte alls behöver bli så; våra fem författare lever idag under ordnade omständigheter trots den berg- och dalbana som de åkt under första delen av livet.

Vi hoppas att vi med detta arbete kan bidra med ökad förståelse för hur det är att växa upp med missbrukande föräldrar, sprida kunskap och hjälpa andra att sätta ord på sin historia. Lyckligtvis finns det kuratorer och lärare där ute som fångar upp elever som Therése och Hillevi och får de att känna sig sedda och hörda, men majoriteten av böckerna visar annat. Därför hoppas vi även på att öka förståelsen för vikten av att lyssna till individer redan när de är barn om vad de behöver, oroar sig för och undrar över.

Då det finns väldigt lite forskning om missbrukarbarnens egna erfarenheter anser vi att det är av vikt att liknande studier genomförs i större omfattning för att därefter kunna kartlägga vilka brister vårt samhälle har, vad som krävs för att dessa barn ska fångas upp i större utsträckning än vad de gjort hittills och vad man kan göra för att förmildra känslan av hopplöshet och ensamhet.

Referenslista

- Alakoski, Susanna (2006). *Svinalängorna: roman*. Stockholm: Bonnier
- Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Andershed, Henrik & Andershed, Anna-Karin (2005). *Normbrytande beteende i barndomen: vad säger forskningen?*. 1. uppl. Stockholm: Gothia
- Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. 2., [uppdaterade och utökade] uppl. Malmö: Liber
- Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1994). *Familjer och missbruk: om glömda barn och glömda föräldrar*. 1. uppl. Saltsjö-Boo: Tiger
- Black, Claudia (1993). *Det ska aldrig få hända mig!: om barn till alkoholister*. Stockholm: Natur och kultur
- Brodin, Jane (2008) "Barn av sin tid" i Brodin, Jane (red.) (2008). *Barn i utsatta livssituationer*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Brunnberg, Elinor, Eriksson, Charli & Tinnfält, Agneta (2007). *Att ha minst en förälder som missbrukar alkohol. Om psykisk ohälsa och utvärderade interventioner*. Örebro Universitet
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Cronström, Solveig (2003). *Dansa med träben: maskrosbarn och andra - om överlevnadens konst och pris*. [2., utök. utg.] Stockholm: Mareld
- Crossley, Michele L. (2000). *Introducing narrative psychology: self, trauma and the construction of meaning*. Buckingham: Open University Press.
- Dahlborg-Lyckhage, Elisabeth (2012) "Att analysera berättelser (narrativer)" i Friberg, Febe (red.) (2012). *Dags för uppsats: vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Drogupplysningen (2012) *Bruk, missbruk eller beroende?* <http://www.drogupplysningen.se/artiklar/bruk-missbruk-eller-beroende> (Hämtad 2016-12-07)
- Eriksson, Therése (2010). *Vi har ju hemligheter i den här familjen*. Johanneshov: TPB
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Barn i familjer med missbruk, psykisk ohälsa eller våld. Resultat och erfarenheter från ett utvecklingsarbete* <https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/24115/barn-familjer-missbruk-psykisk-ohalsa-vald-16042-webb.pdf> (Hämtad 2016-11-25)
- Gilje, Nils & Grimen, Harald (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. 3. uppl. Göteborg: Daidalos
- Gustafsson, Sandra (2009). *Maskrosungen*. [Ny utg.] Malmö: Bra Böcker
- Hansen, Frid A (1995) "Inledning" i Hansen, Frid A (red.) (1995). *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund: Studentlitteratur

- Hindberg, Barbro (2006). *Sårbara barn: att vara liten, misshandlad och försummad*. 1. uppl. Stockholm: Gothia
- Hoerning, Erika M. (2006) "Fra biografisk metode til biografiforskning". *Dansk Sociologi*, Vol. 3, No 3, 117-125
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Anna & Öberg, Peter (2008) "Biografi- och livsberättelseforskning" i Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Johansson, Anna *Narrativ* (2005). *teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur
- Josselson, Ruthellen (2008). "Förståelse av människans verklighet: Om empati, berättelser och det dialogiska jaget". I Larsson, S., Sjöblom, L. & Lilja, J. (Red.), *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (2012) "Etik i forskning och etiska dilemman. En introduktion" i Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) (2012). *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups
- Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2000). *Risk och prognos i socialt arbete med barn: forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Gothia
- Larsson, Sam (2005) "Kvalitativ metod - en introduktion" i Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne & Lilja, John (2008) "Inledning: Berättelser i det sociala arbetet" i Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne & Lilja John (red.) (2008). *Narrativa metoder i socialt arbete*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lind, Rolf (2014). *Vidga vetandet: en introduktion till samhällsvetenskaplig forskning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Linderborg, Åsa (2007). *Mig äger ingen*. Stockholm: Atlas
- Loman, Rikard (2016). *Drama- och föreställningsanalys*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lönnroth, Ami (red.) (1987). *Maskrosbarnen: en artikelserie ur Svenska dagbladet*. Stockholm: Svenska dagbladet
- Lönnroth, Ami (1990). *Maskrosbarn: barnen som klarar sig mot alla odds*. Stockholm: Glacio
- May, Tim (2013). *Samhällsvetenskaplig forskning*. 2., [rev. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (2002) "Vad är ett socialt problem?" i Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2002). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur
- Mortensen, Olav (1995) "Barns reaktioner på föräldrars missbruk" i Hansen, Frid A. (red.) (1995). *Barn i familjer med missbruksproblem*. Lund: Studentlitteratur
- Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2015). *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

- Riessman, Catherine. K. (1993) "Narrative Analysis". London: SAGE Publications: *Qualitative Research Methods Series*. Vol. 30.
- Riessman, Catherine. (2008). "Analys av individuella berättelser." I Larsson, S., Sjöblom, L. & Lilja, J. (Red.), *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård och unga*.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*.
- Skerfving, Annemi (2008) "om risker och vad som gör att barn klarar sig" i Forinder, Ulla & Hagborg, Elisabeth (red.) (2008). *Stödgrupper för barn och ungdomar*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Skott, Carola (2004) "Framväxten av narrativ forskning" i Skott, Carola (red.) (2004). *Berättelsens praktik och teori: narrativ forskning i ett hermeneutiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Socialstyrelsen (2009) *Folkhälsorapport*
<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8495/2009-126-71.pdf>
 (hämtad 2016-12-08)
- Socialstyrelsen (2013) *Barn som anhöriga. Konsekvenser och behov när föräldrar har allvarliga svårigheter, eller avlider*
<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19114/2013-6-6.pdf>
 (Hämtad 2016-12-01)
- Socialstyrelsen (2016) *Stärkt stöd till barn som anhöriga. Resultat och slutsatser från fem års utvecklingsarbete*
<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20164/2016-4-43.pdf>
 (Hämtad 2017-01-15)
- SOU 1998:31 *Insatser mot psykiska problem hos barn och ungdomar*
- Stattin, Håkan & Andershed, Henrik (2002) "Psykologiska, neuropsykologiska och biologiska faktorer - betydelse för utveckling av sociala anpassningsproblem" i Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) (2002). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur
- Svensson, Peter (2011) "Teorins roll i kvalitativ forskning" i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Thomassen, Magdalene (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning
- Wahl, Hillevi (2006). *Kärleksbarnet: en berättelse om alkohol, bingo och brutna löften*. Stockholm: Prisma
- Wenneberg, Søren Barlebo (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. 2. uppl. Malmö: Liber
- Werner, Emmy (2005) "Resilience And Recovery: Findings From Te Kauai Longitudinal Study" in *Research, Policy, and Practice in Children's Mental Health* Summer 2005, Vol. 19 No. 1, pages 11-14
- Werner, Emmy E. & Smith, Ruth S. (2003). *Att växa mot alla odds: från födelse till vuxenliv*. Stockholm: Svenska fören. för psykisk hälsa (Sfph)
- Öberg, Peter (2011) "Livshistorieintervjuer" i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber

Ödman, Per-Johan (2007). *Tolkning, förståelse, vetande: hermeneutik i teori och praktik. 2.*,
[omarb.] uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag